ΑΘΛΗΣΗ & ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
Τεύχος 72, Τόμος 2 (2023) 46-69 • Ειδικό Αφιέρωμα στο Ποδόσφαιρο
http://ojs.staff.duth.gr/ojs/index.php/ExSoc

Κοινωνικές αντιλήψεις και δημόσιος λόγος για τη λήψη μέτρων αντιμετώπισης της βίας στα γήπεδα (2022)

Μανώλης Χουμεριανός
Επίκουρος Καθηγητής. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ
Η εργασία πραγματεύεται τις ισχύουσες κοινωνικές αντιλήψεις και αναπαραστάσεις που αφορούν την εκδήλωση επεισοδίων στο χώρο του ποδοσφαίρου, καθώς και τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπισή τους. Τα επιχειρήματα που διατυπώνονται στο πλαίσιο της μελέτης υποστηρίζονται τόσο από δευτερογενείς πηγές όσο και από πορίσματα έρευνας πρωτογενούς υλικού που αφορούν: α) τις απόψεις που προβάλει τμήμα του δημοσιογραφικού λόγου υπέρ της αυστηροποίησης κατασταλτικών μέτρων, β) τις πολιτικές τοποθετήσεις που κατατέθηκαν στη Βουλή, με αφορμή την ψήφιση του τελευταίου σχετικού νόμου (2022). Σύμφωνα με την κεντρική υπόθεση εργασίας οι συμμετέχοντες στο σχετικό δημόσιο διάλογο εστιάζουν συνήθως στην ανάδειξη και προβολή των επεισοδίων ως «έκτακτων», «παροδικών» περιστατικών τα οποία δε συγκαταλέγονται στη «φυσιολογική» ζωή. Η υλοποίηση αυστηρών κυρώσεων θεωρείται ικανή να επιτύχει την εξάλειψη της «οπαδικής βίας» και να οδηγήσει στην επικράτηση ενός «υγιούς» ποδοσφαίρου. Η κατίσχυση αυτής της αντίληψης απέτρεψε την εγγραφή του δημόσιου διαλόγου σε έναν ευρύτερο προβληματισμό για τη βία ως διάχυτου φαινόμενου στην κοινωνία μας (σε εργασιακούς χώρους, έμφυλη βία, ρατσιστική βία, κλπ.), με αποτέλεσμα η θέαση της «οπαδικής βίας» να είναι μονομερής και νοηματικά μετέωρη.

Λέξεις κλειδιά: «οπαδική βία», αντιλήψεις, αναπαραστάσεις, δημόσιος λόγος, κυρώσεις, πρόληψη, οπαδικές κοινότητες, ταυτότητα.

1. Εισαγωγή

Εδώ και τρείς περίπου δεκαετίες αναπτύχθηκε ένας προβληματισμός γύρω από το ζήτημα των επεισοδίων που εκδηλώνονται κατά τη διάρκεια αθλητικών αναμετρήσεων και ειδικότερα των ποδοσφαιρικών, στο πλαίσιο της αντιπαλότητας που συγκροτούν οι λεγάμενες οπαδικές συλλογικότητες. Ο προβληματισμός αυτός εκφράζεται κυρίως μέσω ενός δημόσιου διάλογου ανάμεσα σε κοινωνικούς και πολιτικούς φορείς, άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενους με τον χώρο του αθλήματος στη σύγχρονη επαγγελματική του μορφή. Μέρος αυτού του διαλόγου αποτελεί η διαδικασία ανταλλαγής και διατύπωσης απόψεων για τους τρόπους αντιμετώπισης της

Διεύθυνση αλληλογραφίας: Μανώλης Χουμεριανός
Πάντειο Πανεπιστήμιο,Τμήμα Κοινωνιολογίας
Λ. Συγγρού 136
176 71 Αθήνα
E-mail: mhoumer@yahoo.com

αποκαλούμενης από τους συμμετέχοντες οπαδικής βίας, που εκδηλώνεται μέσα ή έξω από τα γήπεδα.

Από την εξέλιξη της προαναφερόμενης διαδικασίας ανακύπτει ένα κρίσιμο ζήτημα το οποίο σχετίζεται με το πώς κατανοούμε τι είναι «βία στον αθλητισμό» και ειδικότερα στο ποδόσφαιρο και με το πώς αντιλαμβανόμαστε τη μορφή των μέτρων που εξαγγέλλονται και ενίοτε εφαρμόζονται ώστε να αντιμετωπιστεί. Τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι ποικίλα και ενδεικτικά αναφέρουμε τα παρακάτω: με ποιους όρους εννοιολογείται το «φαινόμενο της βίας στα γήπεδα» από όσους διατυπώνουν έναν δημόσιο λόγο για αυτό; Πώς το κατανοούν και πως επιχειρούν να το διαχειριστούν; Με ποιους όρους παγιώνονται κοινωνικές αντιλήψεις που αποδέχονται εύκολα τη λήψη ολοένα και αυστηρότερων κυρώσεων για την καταστολή του; Η αναπαράσταση της «απειλητικής» βίας των οπαδών απορρέει από την αξιολόγηση ενός ευρύτερου πλέγματος κοινωνικών, πολιτισμικών, ιδεολογικών παραμέτρων ή κατασκευάζει εγγενή βίαια χαρακτηριστικά που αφορούν το ποδόσφαιρο και τις συλλογικότητες οπαδών που δραστηριοποιούνται γύρω από αυτό;

Στην παρούσα εργασία πραγματευόμαστε τα στοιχεία αυτού του δημόσιου λόγου, ιδίως εκείνου που διατυπώνεται από τμήμα του δημοσιογραφικού κόσμου που επιχειρηματολογεί υπέρ της αυστηροποίησης κατασταλτικών μέτρων, παρουσιάζοντάς τα ως το μοναδικό τρόπο επίλυσης του προβλήματος. Ακόμη, εξετάζουμε τα χαρακτηριστικά των πολιτικών τοποθετήσεων γύρω από το επίδικο ζήτημα, με αφορμή την ψήφιση του τελευταίου σχετικού νόμου (2022). Το υλικό που αξιοποιούμε αποτελείται από δημοσιογραφικά κείμενα μέσα από τα οποία εκφράζονται οι παραπάνω θεωρήσεις, όπως και από συζητήσεις ανάμεσα στους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους των κομμάτων, που εμπεριέχονται στα πρακτικά της Βουλής ή δημοσιεύτηκαν σε έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης. Η εξέτασή τους έχει στόχο την ανάδειξη στοιχείων ισχυουσών κοινωνικών αντιλήψεων για το ζήτημα της βίας στα ποδοσφαιρικά γήπεδα και γενικότερα στους αθλητικούς δημόσιους χώρους. Προτού όμως αναλύσουμε τα προαναφερόμενα, στην αμέσως παρακάτω ενότητα επιχειρούμε μια σύντομη περιγραφή του νομοθετικού πλαισίου που συγκροτείται για τον έλεγχο της λεγόμενης οπαδικής βίας μέσα και γύρω από τα γήπεδα, από τη δεκαετία του 1980 μέχρι και σήμερα.

2. Προσανατολισμοί του νομοθετικού πλαισίου για την αντιμετώπιση της βίας (1986-2022)

Η επικρατούσα αντίληψη για την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών στα ελληνικά γήπεδα θέλει οι τελευταίες να εμφανίζονται σχετικά πρόσφατα και ειδικότερα από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα. Ωστόσο, η ιστορική έρευνα γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα αποκαλύπτει ότι από τις πρώτες διοργανώσεις της δεκαετίας του 1910 έως και την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, εφημερίδες της περιόδου περιγράφουν συχνά ανάλογα περιστατικά. Περιγραφές αντίστοιχων περιστατικών επανεμφανίζονται και κατά τη μεταπολεμική περίοδο, κυρίως από τη δεκαετία του 1950 και 1960, ενώ φαίνεται ότι μειώνονται ή δεν ανακοινώνονται εύκολα κατά την περίοδο της δικτατορίας (1967-1974). Τη συγκεκριμένη περίοδο, τα περισσότερα συμβάντα καταγράφονται ως αυθόρμητα επεισόδια, τα οποία εκδηλώνονται εντός των γηπέδων και επηρεάζονται κυρίως από την εξέλιξη της αναμέτρησης (Mastrogiannakis 2016: 94).

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και έπειτα, αντίστοιχα περιστατικά προβάλλονται ως πιο οργανωμένα, στο πλαίσιο μιας «εντυπωσιακής» και συντεταγμένης παρουσίας «φιλάθλων» ή «οπαδών», η οποία θεωρείται ολοένα και περισσότερο «υπεύθυνη» για την εκδήλωσή τους

(Ζαϊμάκης 2018: 39-72). Σύμφωνα πάντοτε με αυτές τις προβολές, ιδιαίτερη αίσθηση προκαλούν δυο στοιχεία: πρώτο, το γεγονός ότι πολύ συχνότερα ξεσπούν επεισόδια εκτός γηπέδων, ακόμη και κατά τη διάρκεια «οργανωμένων» μετακινήσεων φιλάθλων, κάτι που φανερώνει ότι αυτά δεν είναι τόσο αυθόρμητα και επηρεασμένα από τις διακυμάνσεις ενός αγώναδεύτερο, ότι το εύρος των [υ] επεισοδίων δεν αφορά μόνο αντίπαλες οπαδικές συλλογικότητες, αλλά επεκτείνεται και ανάμεσα σε υποστηρικτές ποδοσφαιρικών σωματείων με την αστυνομία. Παρά τη σταδιακή εξάπλωση αυτού του φαινομένου σε πολλά γήπεδα της χώρας, μόλις το 1986 δημοσιεύεται ο πρώτος νόμος που προβλέπει αποκλειστικές διατάξεις για την αντιμετώπισή του. Μέχρι τότε, οι κατηγορούμενοι για τέτοιας μορφής παραβάσεις παραπέμπονταν με βάση τον ισχύοντα ποινικό κώδικα (Κοταρίδης 2005: 31; Mastrogiannakis 2016: 94).

Με τη ψήφιση του νόμου 1646/1986 το ενδιαφέρον στρέφεται στον εντοπισμό των «οργανωμένων» οπαδών, αλλά και στην επιβολή αυστηρότερων κυρώσεων σε πρωταίτιους επεισοδίων. Ειδικότερα, οι σχετικές διατάξεις προβλέπουν αυστηρές ποινές για αδικήματα με βάση κυρίως το χώρο τέλεσής τους (μέσα και γύρω από το γήπεδο) και όχι την ίδια την πράξη (Mastrogiannakis 2016: 94). Μεταξύ των άλλων, προβλέπεται η απαγόρευση παρακολούθησης αγώνων για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα καθώς και η απαγόρευση μετατροπής αυτής της κύρωσης. Θεωρούνται, ακόμη, ως αξιόποινες πράξεις δηλώσεις αθλητών και παραγόντων που θα μπορούσαν να παρακινήσουν βία κλπ. Η ευθύνη για την εκδήλωση αξιόποινων πράξεων σε αθλητικές εγκαταστάσεις επιρρίπτεται αποκλειστικά στους κατηγορούμενους, ενώ η «βία στα γήπεδα» θεωρείται εγκληματική δράση που διακρίνεται από τις υπόλοιπες ως προς το γεγονός τέλεσής της σε μαζικό δημόσιο χώρο. Ο μεγάλος χώρος, σύμφωνα πάντα με την αντίληψη του νομοθέτη, αυξάνει το βαθμό επικινδυνότητας των πράξεων. Κοντολογίς, η οπτική του ανωτέρω νόμου εστιάζει περισσότερο στις συνθήκες τέλεσης της «κολάσιμης» πράξης και όχι στις γενεσιουργός αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου (Κοταρίδης 2005: 31-32).

Σημαντικές αλλαγές του νομικού πλαισίου θα πραγματοποιηθούν αρκετά χρόνια αργότερα, μέσω του νόμου 2725/1999. Το περιεχόμενο των διατάξεών του φαίνεται να επηρεάζεται από σχετικές συστάσεις καθώς και από το ψήφισμα του Συμβουλίου των Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη λήψη κατασταλτικών αλλά και προληπτικών μέτρων για τον περιορισμό των επεισοδίων κατά τη διάρκεια των ποδοσφαιρικών αγώνων.[2] Έτσι, τα προβλεπόμενα μέτρα του νόμου εκτός από κατασταλτική έχουν και προληπτική - οργανωτική μορφή. Μεταξύ των οργανωτικών μέτρων συγκαταλέγονται όσα αφορούν τη σύσταση και λειτουργία συνδέσμων φιλάθλων (καταγραφή οπαδών, έκδοση ταυτότητας μελών κλπ.) και τη διάθεση εισιτηρίων. Ως μια από τις βασικές μέριμνες του νόμου ορίζεται η εμπλοκή των Ποδοσφαιρικών Ανώνυμων Εταιρειών (ΠΑΕ) στην καταπολέμηση της βίας, αφού θεωρούνται πλέον υπεύθυνες για τη χορήγηση εισιτηρίων και για τη λειτουργία οπαδικών συλλογικοτήτων όπως είναι οι «σύνδεσμοι φιλάθλων». Στα προληπτικά μέτρα περιλαμβάνονται ο έλεγχος της προσέλευσης των θεατών στα γήπεδα, η συμμετοχή και συνεργασία των σωματείων στην εκπόνηση μέτρων τάξης πριν την τέλεση των αγώνων, η δημιουργία της Διαρκούς Επιτροπής για την Αντιμετώπιση της Βίας κλπ. (Κοταρίδης 2005: 34-36). Γενικότερα, κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και 1990, ο στόχος της

[1] Περιστατικά που τελούνται εκτός γηπέδων λαμβάνουν χώρα σε γειτονιές, δρόμους, πλατείες, σταθμούς τρένων, ή ακόμα και σε ύπαιθρο. Για τη συμπλοκή που έμεινε στην «ιστορία των κατορθωμάτων» των οπαδών του ΠΑΟΚ και του Ολυμπιακού ως η «μάχη της Αλαμάνας», βλέπε, Κυπριανός, Π. και Χουμεριανός, Μ. (2009). *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών*. Αθήνα: Διόνικος, σσ. 188-199.

[2] Βλέπε, *Σύσταση* Ε.Ε. C 131/03.05.1996 και ψήφισμα 97/C 193/01.

σχετικής νομοθεσίας εστιάζει στην ποινικοποίηση πράξεων χαρακτηρισμένων ως βίαιων, οι οποίες, ωστόσο, λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένο χωρικό και χρονικό πλαίσιο. Το πρώτο οριοθετείται συνήθως εντός των γηπέδων και γύρω από αυτά, ενώ το χρονικό πλαίσιο αφορά κυρίως τη διάρκεια μιας ποδοσφαιρικής αναμέτρησης. Ο δε βαθμός αυστηρότητας των ποινών είναι μικρότερος σε σχέση με τις επόμενες δεκαετίες. Προς αυτή την κατεύθυνση συνέβαλε και η επικρατούσα συλλογιστική σύμφωνα με την οποία τα αίτια της εκδήλωσης βίαιων συμπεριφορών έχουν κοινωνική διάσταση (Mastrogiannakis 2016: 93, 95).

Η έλευση της δεκαετίας του 2000 συνοδεύεται από αλλαγές όσον αφορά την κατανόηση του προβλήματος των επεισοδίων στα γήπεδα και κατά συνέπεια της συλλογιστικής που διέπει τα σχετικά νομοθετικά εγχειρήματα. Πλέον, από την περίοδο εκείνη μέχρι και τον πιο πρόσφατο σχετικό νόμο (2022), οι διατάξεις των σχετικών νομοθετημάτων προβλέπουν την αυστηροποίηση των μέτρων για την αντιμετώπιση του «φαινομένου της βίας στον αθλητισμό» (Καλτσώνης 2008, 785-792). Προς αυτή την κατεύθυνση δρομολογούνται πρακτικές και οργανώνονται θεσμοί, όπως η Επιτροπή Επαγγελματικού Αθλητισμού με προεδρεύοντα ανώτατο δικαστικό λειτουργό, μια από τις αρμοδιότητές της οποίας ήταν «να βάλει σε τάξη» τους συνδέσμους οπαδών.[3] Στα χρόνια που ακολουθούν και μέχρι την ψήφιση του πρόσφατου σχετικού νόμου του 2022, μια σειρά ποινικών κυρώσεων και διατάξεων συγκροτούν ένα νομοθετικό σύνθεμα το οποίο θέτει ως προτεραιότητα τη δυνατότητα ελέγχου των οπαδικών κοινοτήτων με διάφορα μέτρα γραφειοκρατικού και πρακτικού χαρακτήρα. Κοινή συνισταμένη διαμόρφωσης αυτού του συνθέματος είναι η διαρκώς κλιμακούμενη αυστηροποίηση των προβλεπόμενων μέτρων. Δράσεις καταστολής και προβολές αυστηρών κυρώσεων ώστε να λειτουργήσουν προληπτικά ως αποτρεπτικό μέσο εκδήλωσης επεισοδίων σε εν δυνάμει παραβάτες, θεωρούνται επαρκή μέσα καταπολέμησης του φαινομένου.[4]

Το Μάρτιο του 2022 και μέσα σε μια συνθήκη έντασης λόγω της δολοφονίας υποστηρικτή του Άρη στη Θεσσαλονίκη από μια ομάδα ατόμων που παρουσιάστηκαν από τα περισσότερα ΜΜΕ απλά ως «αντίπαλοι χούλιγκανς»[5], ανακοινώνονται νέα μέτρα αντιμετώπισης της λεγόμενης οπαδικής βίας, στο πλαίσιο του νόμου 4908/2022. Μεταξύ των άλλων προβλέπονται μέτρα που ρυθμίζουν τη σχέση αθλητικού σωματείου και λεσχών φιλάθλων, τις προϋποθέσεις ίδρυσής των τελευταίων και δημιουργία ψηφιακού μητρώου τους, ενώ αυστηροποιούνται ποινές και πρόστιμα για τους παραβάτες. Επίσης, παρέχονται διευκολύνσεις στις αστυνομικές αρχές για τον έλεγχο της σύμβασης μίσθωσης του χώρου στον οποίο πρόκειται να φιλοξενηθεί ένας σύνδεσμος

[3] Για τη συγκεκριμένη Επιτροπή, βλέπε, Άρθρο 77 του νόμου 2725/1999, όπως και https://gga.gov.gr/anexarthtes-arxes/epitroph-epaggelmatikou-athlitismou (Ανακτήθηκε, 23 Οκτωβρίου 2022).

[4] Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποια σημαντικά μέτρα που συνόδευσαν τα νομοθετικά εγχειρήματα κατά την προαναφερόμενη χρονική περίοδο, όπως Μητρώο Οπαδών, «Ιδιώνυμο Αδίκημα», επιβολή χρηματικών προστίμων και αυτεπάγγελτη δίωξη των διοικήσεων των ΠΑΕ για παράνομη διακίνηση εισιτηρίων σε συνδέσμους οπαδών, απαγόρευση μετακίνησης «οργανωμένων» φιλάθλων κλπ. Για τα θέματα αυτά και για την αντιμετώπισή τους από τον τύπο, βλέπε, Το πολιτικό πρόβλημα των συνδέσμων οπαδών και το «άσχετο» ταξίδι Γεραπετρίτη στην UEFA (04/02/2022). *Protagon.*. Ανακτήθηκε, 23 Οκτωβρίου 2022 https://www.protagon.gr/epikairotita/to-politiko-provlima-twn-syndesmwn-opadwn-kai-to-asxeto-taksidi-gerapetriti-stin-uefa-44342437592. Κουκουλάς, Κ. (2022). Βία στα γήπεδα: τέσσερα αθλητικά νομοσχέδια από το 2006 μέχρι σήμερα. *Η Καθημερινή*, 08/02/2022. Ανακτήθηκε 29/Οκτωβρίου/2022, από https://www.kathimerini.gr/athletics/561707764/via-sta-gipeda-tessera-athlitika-nomoschedia-apo-to-2006-eos-simera/.

[5] Βλέπε ενδεικτικά, Δολοφονία Άλκη: αυτοί είναι οι χούλιγκαν που εμπλέκονται στην εν ψυχρώ εκτέλεση του 19χρονου. in.gr (09/02/2022). Ανακτήθηκε 23 Οκτωβρίου 2022, από https://www.in.gr/2022/02/09/greece/dolofonia-alki-aytoi-einai-oi-xouligkan-pou-emplekontai-stin-en-psyxro-ektelesi-tou-19xronou/.

οργανωμένων φιλάθλων.6 Οι διατάξεις του ανωτέρω νόμου δεν απέχουν πολύ από την προαναφερόμενη συλλογιστική αντιμετώπισης του φαινομένου, που κυριάρχησε από τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Σύμφωνα με αυτή, λοιπόν, τα μέλη οπαδικών συλλογικοτήτων, θεωρούμενα a priori, περίπου, ως υπαίτια παραβάσεων, θα πρέπει να «ελεγχθούν» μέσω ποικίλων περιορισμών σχετικών με τις δράστηριότητές τους και εκτός γηπέδων. Από τη μια, ο πραγματικός και συμβολικός περιορισμός μελών οπαδικών κοινοτήτων διαμορφώνει αντιλήψεις που διαχέονται όχι μόνο σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες αλλά και μεταξύ των ιδίων των εμπλεκόμενων, επηρεάζοντας έτσι τις διεργασίες κατασκευής της ταυτότητά τους. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί, λοιπόν, να υιοθετήσουν έναν κοινωνικό ρόλο που τους αποδίδεται, δηλαδή τον ρόλο των «κακών», των αποκλειστικά υπαίτιων για το φαινόμενο της βίας. Κοντολογίς, τους ανατίθεται ο ρόλος εκείνων από τους οποίους το κοινωνικό σύνολο ή οι κρατικοί θεσμοί αναμένουν μια ακραία πράξη, μια βίαιη πράξη, αφού η «ροπή» τους στη βία αποτελεί συστατικό ταυτοποιητικό τους στοιχείο. Από την άλλη, το ίδιο το φαινόμενο της βίας που αφορά τους λεγάμενους οργανωμένους οπαδούς, αποκόβεται από ευρύτερες μορφές βίας οι οποίες εξυφαίνονται στο πλαίσιο του πεδίου των κοινωνικών σχέσεων. Τέτοιες μορφές βίας συνήθως δεν προβληματίζουν τόσο πολύ ή προβληματίζουν μόνο συγκυριακά τους αρμόδιους θεσμικούς φορείς, τα ΜΜΕ κλπ. Με άλλα λόγια, αναδεικνύεται η θέαση μιας «διακριτής βίας», επικινδυνότερης από άλλες που μπορεί να κάνουν την εμφάνισή τους πολύ συχνότερα (ενδοοικογενειακή, οικονομική, ρατσιστική κλπ.), για την αντιμετώπιση της οποίας θα πρέπει να εξαντληθούν όλα τα αποθέματα ποινικής αυστηρότητας.

Συνοψίζοντας επισημαίνουμε ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και έπειτα, οι κυρώσεις για τους οπαδούς ποδοσφαίρου γίνονται αυστηρότερες και η επιτήρησή των τελευταίων εντείνεται. Οι κυρίαρχες αντιλήψεις γύρω από το ζήτημα της μορφής των προβλεπόμενων νομοθετικών μέτρων που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των επεισοδίων στο ελληνικό ποδόσφαιρο εμπνέονται περισσότερο από μια αναπαράσταση διαρκούς απειλής της δημόσιας ασφάλειας, ενώ διαρκώς υποχωρεί η σημασία συσχέτισής τους με βαθύτερα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά αίτια. Πλέον, κατασταλτικές, τεχνικού ή γραφειοκρατικού τύπου παρεμβάσεις θεωρούνται απαραίτητες προκειμένου να επιτευχθούν άμεσες λύσεις όσον αφορά το αποτέλεσμα, αλλά όχι όσον αφορά την ανάδειξη ποιοτικών στοιχείων που μπορούν να βοηθήσουν στην ανάλυση και προσέγγιση του ζητήματος. Οι διατάξεις του νομικού πλαισίου γίνονται πιο ευρύχωρες σε σχέση με τις χωρικές (επεισόδια εκτός γηπέδου, αναφορά σε χώρους συνδέσμων, πλατείες κλπ.) και χρονικές (διεύρυνση και έξω από τη διάρκεια μιας αναμέτρησης) εμβέλειές των επίδικων περιστατικών. Ο θεματικός τους άξονας περιστρέφεται γύρω από μια προληπτική / κατασταλτική συλλογιστική, εμπνεόμενη από μια άκαμπτη πεποίθηση κινδύνου της δημόσιας ασφάλειας, η οποία επιβεβαιώνεται από την αναπαράσταση των «οργανωμένων και καλά σχεδιασμένων» βίαιων συμπεριφορών. Για τον λόγο αυτό, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας, παρατηρείται η έκδοση περισσότερων νομοθετικών ρυθμίσεων σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Οι απαντήσεις που δίνονται υιοθετούν τη λογική δημιουργίας «αντι-χουλιγκάνικων» μηχανισμών που διαθέτουν στη φαρέτρα τους ένα αυστηρό νομικό οπλοστάσιο, ώστε να αναπτύσσουν τις δράσεις τους δίχως κωλύματα και καθυστερήσεις (Mastrogiannakis 2016: 93, 95).

---

[6] Βλέπε ειδικότερα, Νόμος 4908/2022 – ΦΕΚ, τεύχος Α΄ 52/11.03.2022 και Βουλή: Στην Ολομέλεια οι διατάξεις για την οπαδική βία – Οι θέσεις των κομμάτων. enikos.gr (09/03/2022). Ανακτήθηκε 26/12/2022, από https://www.enikos.gr/politics/vouli-stin-olomeleia-oi-diataxeis-gia-tin-opadiki-via-oi-theseis-ton-kommaton/1767946/.

3. Ο δημόσιος λόγος και αναπαραστάσεις για τη «βία στον αθλητισμό» και την αντιμετώπισή της.

Στο πλαίσιο των προηγούμενων αναφορών ανακύπτουν δυο κρίσιμα ερωτήματα: με ποιους όρους εννοιολογείται το φαινόμενο «της βίας στα γήπεδα» από όσους διατυπώνουν έναν δημόσιο λόγο για αυτή; Πώς το κατανοούν και πώς αντιλαμβάνονται τους τρόπους αντιμετώπισής του; Στην παρούσα ενότητα πραγματευόμαστε στοιχεία αυτού του δημόσιου λόγου στη διαχρονία, τις αντιλήψεις που αντανακλά καθώς και τις μορφές των μέτρων τα οποία προτείνει. Συγκεκριμένα, εξετάζονται τα χαρακτηριστικά μέρους του δημοσιογραφικού λόγου, καθώς και των πολιτικών τοποθετήσεων γύρω από το επίδικο ζήτημα, με αφορμή τη συζήτηση για τον τελευταίο σχετικό νόμο (2022). Στην πρώτη περίπτωση διερευνώνται οι όροι με τους οποίους συγκροτείται ο δημοσιογραφικός λόγος που ενστερνίζεται τη συλλογιστική των αυστηρών κυρώσεων, ενώ στη δεύτερη εξετάζεται τόσο ο λόγος βουλευτών που υποστηρίζουν την ίδια συλλογιστική όσο και εκείνων που τηρούν κριτική στάση απέναντί της.

3.1. Ο δημοσιογραφικός λόγος

Το ζήτημα της βίας στα ελληνικά γήπεδα βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του δημόσιου λόγου, ήδη, από την προπολεμική περίοδο. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1920, διάφορα δημοσιεύματα εφημερίδων της περιόδου, εκτός από τις αναφορές που κάνουν για το αγωνιστικό θέαμα, στρέφουν το ενδιαφέρον τους και στη συμπεριφορά των θεατών, αναγνωρίζοντας ότι ο δημόσιος χαρακτήρας των ποδοσφαιρικών αναμετρήσεων αποκτά τη δική του ιδιαίτερη σημασία. Αυτή η παραδοχή συνδέεται με την ανάπτυξη του αθλήματος και τη μετατροπή των ποδοσφαιρικών αγώνων σε θέαμα που έλκει το σύνολο σχεδόν των κοινωνικών τάξεων. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, μεγάλη μερίδα θεατών σφυρηλατεί προοδευτικά ισχυρούς ταυτοτικούς δεσμούς με τα ποδοσφαιρικά σωματεία με βάση τοπικά, κοινωνικά, ταξικά κριτήρια. Μια ποδοσφαιρική αναμέτρηση, από ένα δρώμενο θεάματος και ψυχαγωγίας στο οποίο ο θεατής τηρεί παθητική στάση, μετατρέπεται σε συμμετοχική διαδικασία αφού οι παρακολουθούντες διακηρύσσουν την σωματειακή τους προτίμηση αντιδρώντας στην εξέλιξη των αγωνιστικών περιστατικών. Οι αναφορές εφημερίδων για εκδήλωση κάποιων «επεισοδίων» αποτελεί περισσότερο μια ειδησεογραφική κάλυψη, ενώ από τη δεκαετία του 1930 διαφαίνεται μια απροσδιόριστη ανησυχία. Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά μέχρι και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, από το δημόσιο λόγο απουσιάζουν ειδήσεις για επεισόδια, όχι τόσο εξαιτίας της ανυπαρξίας τους όσο εξαιτίας της λογοκρισίας που επέβαλε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου και των έκτακτων πολιτικών μέτρων που επέβαλαν οι μετεμφυλιακές κυβερνήσεις (Τσούμας 2023).

Στις δεκαετίες του 1950 και 1960, κάποια αυθόρμητα περιστατικά βίας στα ελληνικά γήπεδα παρουσιάζονται από τις εφημερίδες της εποχής ως αποτέλεσμα μιας «αντιαθλητικής» συμπεριφοράς των ποδοσφαιριστών ή μιας «μεροληπτικής» στάσης των διαιτητών. Επίσης, αποδίδονται ευθύνες και σε «διεφθαρμένες» διοικήσεις ποδοσφαιρικών συλλόγων. Ωστόσο, για πρώτη φορά γίνεται λόγος για «αναρχικά στοιχεία», που για μια μερίδα του τύπου της περιόδου θεωρούνται υπεύθυνα για την εκδήλωση επεισοδίων. Κάτω από την επιρροή της μετεμφυλιακής πολιτικής συνθήκης, κάθε μορφή «παρεκκλίνουσας» συμπεριφοράς νεολαίων της εποχής εύκολα χαρακτηριζόταν «εγκληματική», ενισχύοντας έτσι το σχηματισμό μιας αντίληψης που ήθελε να διεισδύουν «αναρχικά στοιχεία» σε έναν χώρο ποδοσφαιρικού θεάματος που φιλοξενούσε μέχρι τότε «καλοπροαίρετους φιλάθλους». Κατά την περίοδο της δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967, οι

αναφορές για επεισόδια στα γήπεδα αλλά και η διατύπωση απόψεων γύρω από το θέμα ως επί το πλείστον απουσιάζουν, λόγω της λογοκρισίας που είχε επιβληθεί. Με την αποκατάσταση της δημοκρατίας (1974) και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980, στις στήλες των εφημερίδων πληθαίνουν οι αναφορές για επεισόδια που προκαλούνται από «θεατές». Πρόκειται για την περίοδο κατά την οποία πυκνώνει η εμφάνιση οργανωμένων συσσωματώσεων φιλάθλων, στο πλαίσιο της αποκατάστασης των ελευθεριών για ευρύτερη πολιτική και κοινωνική δράση. Ωστόσο, στο δημόσιο λόγο της περιόδου δεν παρατηρείται κάποια ιδιαίτερη ανησυχία για τα αναφερόμενα περιστατικά καθώς δεν ανάγονται σε κοινωνικό πρόβλημα. Βασικό κριτήριο για την εξαγωγή αυτής της αξιολόγησης είναι η μικρή έκταση των όποιων επεισοδίων εκδηλώνονται στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τα εκτεταμένα και βιαιότερα επεισόδια που ξεσπούν σε χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης (Τσούμας 2023).[7]

Από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1980 μέχρι και τη δεκαετία του 1990, μια σειρά επεισοδίων στα λεγάμενα «πέταλα» των ελληνικών γηπέδων (Choumerianos, M. & Kiprianos, P. 2020: 124-136; Τσουραμάνης 1988; Τσουκαλά 2013: 210-211) ωθεί στην ανάπτυξη ενός δημόσιου λόγου, κυρίως δημοσιογραφικού, ο οποίος αναζητά, από τη μια τα βαθύτερα αίτια του φαινομένου, από την άλλη τις ευθύνες όχι μόνο των οπαδικών συλλογικοτήτων αλλά και των αρμόδιων θεσμικών και μη φορέων (πολιτικά κόμματα, αθλητικοί παράγοντες) (Τσουκαλά 2013: 211-212).

Από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1990 και έπειτα, δρομολογείται μια μεταβολή των αναπαραστατικών στοιχείων της λεγάμενης οπαδικής βίας. Σταδιακά πληθαίνουν οι αναφορές που περιγράφουν τα διάφορα επεισόδια ως «παθολογική βία» και τους εμπλεκόμενους οπαδούς ως «προβληματικούς» και «απειλητικούς» για το κοινωνικό σύνολο. Την ίδια περίοδο υποχωρούν θεωρήσεις οι οποίες αναζητούν τη συσχέτιση της βίας με τις κοινωνικές συνθήκες που τη γεννούν (Τσουκαλά 2013: 212-214; Τσούμας 2023).

Από τη δεκαετία του 2000 μέχρι και σήμερα, ο δημόσιος λόγος για την βία των «οργανωμένων οπαδών» ακολουθεί παρόμοιες ερμηνευτικές κατευθύνσεις (ιδίως από τα ΜΜΕ). Μάλιστα, πυκνώνουν οι αναφορές για την ανάγκη λήψης ολοένα και αυστηρότερων μέτρων. Με αυτόν τον τρόπο, σταδιακά, θεμελιώνεται η καθιέρωση κοινωνικών αντιλήψεων που κατανοούν την ολοένα και μεγαλύτερη αυστηρότητα των προτεινόμενων κατασταλτικών μέτρων ως τη μόνη λύση εκτόνωσης και εντέλει «πάταξης» του φαινομένου.[8] Οι συνηθέστερες ερμηνείες αυτού του λόγου

---

[7] Για επεισόδια στα ποδοσφαιρικά γήπεδα της Ελλάδας στις δεκαετίες 1950 και 1960, βλέπε, Παπαγεωργίου, Δ. (1998). *Μια «άλλη» Κυριακή*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σ. 51, Τσουκαλά, Α. (2013). Περί «επικινδυνότητας» της οπαδικής βίας. Πολιτικά παιχνίδια εξουσίας σε Ιταλία και Ελλάδα. Στο, Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*. Αθήνα: Πλέθρον, σ. 210. Για τον κριτικό λόγο του Πανελλήνιου Συνδέσμου Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών (ΠΣΑΠ) αναφορικά με τη διαφθορά που μάστιζε το ελληνικό ποδόσφαιρο κατά την περίοδο της δικτατορίας 1967-1974, βλέπε, Τσούμας, Α. και Χουμεριανός, Μ. (2017). *Επαγγελματισμός και συνδικαλισμός στο ποδόσφαιρο (1975-1982)*. Πάτρα: Opportuna, σσ. 77-80. Για επεισόδια σε ποδοσφαιρικά γήπεδα της Μ. Βρετανίας από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα, βλέπε, Ντάνινγκ, Ε. και Μέρφυ, Π., Γουίλιαμς, Τζ. (1998). Η βία των θεατών στους ποδοσφαιρικούς αγώνες: μια κοινωνιολογική ερμηνεία. Στο Ν. Ελίας και Ε. Ντάνινγκ (επιμ.), *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του αθλητισμού*. Αθήνα: Δρομέας, σσ. 313-320.

[8] Από τη δεκαετία του 1990, πληθαίνουν οι αναφορές για την χωρική επέκταση των επεισοδίων έξω από τις αθλητικές εγκαταστάσεις. Για ενδεικτικά περιστατικά στο διεθνή χώρο, βλέπε, Kossakowski, R., 2015. Where are the hooligans? Dimensions of football fandom in Poland». *International Review for the Sociology of Sport* 52 (6), 693-711. Για συμπλοκές εκτός γηπεδικού χώρου ανάμεσα σε οπαδούς της Σπαρτάκ Μόσχας και ΤΣΣΚΑ Μόσχας, βλέπε, Макаров, И.Ю. (2012). *Спартак VS ЦСКА. Великое противостояние*, Москва: Эксмо (μετάφραση τίτλου: Σπαρτάκ ενάντια σε ΤΣΣΚΑ. Η μεγάλη αντιπαράθεση). Καπισίνσκι, Ρ. (2002). *Ο πόλεμος του ποδοσφαίρου*. Αθήνα: Μεταίχμιο. Armstrong, G. (1998), *Football Hooligans: Knowing the Score*. Oxford/New York: Berg. Για περιπτώσεις σε

είναι διακηρυκτικές και εμφανίζονται με τη μορφή δημοσιογραφικού σχολίου, προβάλλοντας μια εκδοχή οπαδικής βίας με «ζωώδη» και «παράλογα» χαρακτηριστικά (Τσούμας 2023). Κατά συνέπεια, η καταπολέμηση μιας «παθολογικής και παράλογης-ανεγκέφαλης» βίας, μόνο με άκρως κατασταλτικά μέτρα θα μπορούσε να επιτευχθεί. Απόπειρες ερμηνειών που εκκινούν από διαφορετικές προσεγγίσεις (κοινωνικές, πολιτισμικές, ταξικές, πολιτικές) απουσιάζουν από τον δημόσιο διάλογο και προβληματισμό. Αντιθέτως, πληθαίνουν περιγραφές και απεικονίσεις οι οποίες θεωρούνται δηλωτικές μιας «ισχύουσας» πραγματικότητας: εικόνες με ματωμένα κεφάλια και «βανδαλισμούς» κατακλύζουν τις σελίδες των εφημερίδων η τα ρεπορτάζ των τηλεοπτικών ΜΜΕ, «αποδεικνύοντας» την επικράτηση μιας «ζοφερής» κατάστασης στο ποδόσφαιρο, η οποία μόνο με άμεσα και σκληρά μέτρα θα μπορούσε να αναχαιτιστεί. Κατά συνέπεια, τονίζονται υπέρμετρα κάποιες εκφάνσεις των επεισοδίων (γεγονότα, τραυματισμοί, υλικές ζημιές) ενώ υποβαθμίζεται ή αποσιωπάται η σημασία των βαθύτερων παραγόντων που τα προκαλούν. Έτσι η απεικόνιση μιας «κοινωνικής πραγματικότητας» που απειλείται από τη «χουλιγκάνικη βία» μετατρέπεται σε αναπαράσταση που συμμερίζεται μεγάλος μέρος του κοινωνικού σώματος. Η «παράλογη» και «ζωώδης» βία, σαν τέτοια, δεν εγγράφεται στο κοινωνικό πεδίο ενώ οι «παραγωγοί» της αυτονοήτως νοούνται ως «έκπτωτοι της κοινωνίας» και «ανεγκέφαλοι». Η συγκεκριμένη θέαση, μέσα στην απολυτότητά της, δεν επιδέχεται περαιτέρω ερμηνείες, ενώ είναι εύληπτη για μεγάλο μέρος του αναγνωστικού κοινού των εφημερίδων ή όσων ενημερώνονται από τα τηλεοπτικά ΜΜΕ. Το κρίσιμο στοιχείο για την επιλογή του τρόπου αντιμετώπισης του φαινομένου είναι η «εγγενής» δυνατότητα των «βιαιοπραγούντων» να διασαλεύσουν την τάξη και να εντείνουν το αίσθημα της ανασφάλειας του πληθυσμού. Η διάχυση αυτής της ενοποιητικής αντίληψης που αναδεικνύει σε πρώτιστο μέλημα τον αφανισμό της απειλής της «χουλιγκάνικης βίας», αναβαθμίζει διαρκώς τη σημασία της επικινδυνότητας πολλών επεισοδίων που εκδηλώνονται στο συγκεκριμένο δημόσιο χώρο. Παράλληλα, διευκολύνει την υιοθέτησή της από μεγάλο τμήμα των θεσμικών μηχανισμών οι οποίοι προβάλλουν ή κατασκευάζουν αναπαραστάσεις τέτοιων γεγονότων (ΜΜΕ) ή εντέλλονται να λάβουν μέτρα αντιμετώπισής τους (πολιτικά κόμματα, δικαστικοί ή αστυνομικοί φορείς) (Τσουκαλά 2013: 213). Τελικά, η καθιέρωση αυτής της αντίληψης και των αξιολογήσεων που τη συνοδεύουν επιταχύνουν τις διαδικασίες μιας ολοένα και μεγαλύτερης αυστηροποίησης των μέτρων ελέγχου, επιτήρησης και καταστολής.

Ενδεικτικά, παρακάτω, πραγματευόμαστε χαρακτηριστικά ενός δημοσιογραφικού λόγου που αναπτύχθηκε προσφάτως στα ΜΜΕ, με αφορμή την ψήφιση του τελευταίου νόμου για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Το ύφος αυτού του λόγου δεν είναι κριτικό απέναντι στην προαναφερόμενη αντίληψη αλλά αντιθέτως ταυτίζεται μαζί της, στο βαθμό που προβάλει αναπαραστάσεις νοηματοδοτούμενες από τα στοιχεία της.

Τα περισσότερα δημοσιεύματα στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο εκκινούν τις αναφορές τους με την παραδοχή ότι οι κρατικοί θεσμοί που είναι επιφορτισμένοι με την «καταπολέμηση» των επεισοδίων στο ελληνικό ποδόσφαιρο έχουν αποτύχει. Ωστόσο, η θέαση της αποτυχίας δεν εστιάζει στην άρνηση για ουσιαστική κατανόηση και προσέγγιση της βίας ως ευρύτερου κοινωνικού φαινομένου. Εστιάζει περισσότερο στο ζήτημα της μη εφαρμογής σκληρών μέτρων, διατυπώνοντας την εκτίμηση ότι αν είχε συμβεί το αντίθετο, το πρόβλημα θα είχε εξαλειφθεί.[9] Εστιάζει, ακόμη,

---

Ολλανδία, Ιταλία, Αγγλία, Αργεντινή, βλεπε, Giulianotti, R., Bonney, N. & M. Hepworth, (επιμ.) (1994), *Football, violence and social identity*. London: Routledge.

[9] Βλέπε ενδεικτικά, Κουκουλάς, Κ. (2022). Βία στα γήπεδα: τέσσερα αθλητικά νομοσχέδια από το 2006 μέχρι σήμερα. *Η Καθημερινή*, 08/02/2022. Ανακτήθηκε 29/Οκτωβρίου/2022, από

στην ατολμία των εκάστοτε κυβερνήσεων να αποδείξουν την «πυγμή» τους εξαιτίας «πολιτικών συμφερόντων», τη στιγμή μάλιστα που ο λεγόμενος χουλιγκανισμός «αποδεδειγμένα συνδέεται με δεκάδες εγκληματικές οργανώσεις».[10] Εκτός από τα παραπάνω, πρόσφατα δημοσιεύματα επιχειρούν να ερμηνεύσουν την «αναποτελεσματικότητα» των μέχρι τώρα δράσεων, αποδίδοντάς την και στους παρακάτω παράγοντες: α) στη μη εφαρμογή παλαιότερων ψηφισθέντων νόμων καθώς και στην ανυπαρξία αυστηρής προληπτικής πολιτικής, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση μιας ισχυρής πεποίθησης ατιμωρησίας σε όσους γενικά «ρέπουν» στη βία και «τα σπάνε στα γήπεδα». Σε αυτή την περίπτωση θεωρείται βέβαιο ότι η επίγνωση μιας αυστηρής κύρωσης αρκεί προκειμένου να καταλαγιάσουν τα επεισόδια σε αθλητικούς χώρους, β) Στο μη συντονισμό των εντεταλμένων θεσμικών φορέων για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, ο μη συγκεντρωτικός χαρακτήρας των εξουσιών που διανέμονται ανάμεσα σε μηχανισμούς διαφορετικών υπηρεσιών αποτελεί τροχοπέδη για την εκπόνηση ενός αποτελεσματικού επιχειρησιακού σχεδιασμού και την αναχαίτιση βίαιων συμπεριφορών μέσα και έξω από τα γήπεδα, γ) Στην ανεξέλεγκτη λειτουργία των γηπέδων ή των χώρων όπου φιλοξενούνται κοινότητες οπαδών (σύνδεσμοι), οι οποίοι θεωρούνται a priori χώροι που μπορούν να μετατραπούν σε καταφύγια κακοποιών. Στο σημείο αυτό, ωστόσο, λείπουν συγκριτικές αναφορές για περιπτώσεις άλλων δημόσιων χώρων στους οποίους συχνάζουν νεολαίοι (π,χ. χώροι αναψυχής διαφόρων μορφών, πλατείες κλπ.), όπου και εκεί παρατηρούνται επίσης, συχνά, παρόμοια περιστατικά, όπως και άλλες μορφές παραβατικότητας (διακίνηση ναρκωτικών ουσιών κ.ά.). Η έλλειψη τέτοιων αναφορών φανερώνει την «προτίμηση» στα γήπεδα ή σε χώρους που φιλοξενούν μέλη οπαδικών κοινοτήτων, ως χώρων με υψηλή «επικινδυνότητα», λόγω του μαζικού τους χαρακτήρα. Επίσης, αποσιωπάται το γεγονός ότι σε αυτούς τους χώρους επιτελούνται και διεργασίες συγκρότησης κοινωνικών σχέσεων και συλλογικών ταυτοτήτων, δ) Στη μη ενεργοποίηση τεχνολογικού τύπου μέτρων (καταγραφή επεισοδίων από κάμερες) των οποίων η παρέμβαση θεωρείται ικανή να επιλύσει ζητήματα που άπτονται του κοινωνικού πεδίου, ε) Στο έλλειμμα της λειτουργίας των ΠΑΕ, πολλές από τις οποίες δε διαθέτουν δομή ασφάλειας με σκοπό την επιτήρηση των λεγάμενων οργανωμένων οπαδών τους.[11]

Συμπερασματικά θα υποστηρίζαμε ότι τα περισσότερα δημοσιεύματα που φιλοξενούνται σε έντυπα ή σε ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, εμφανίζουν το ζήτημα της λήψης μέτρων για την αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα μέσα από τρείς νοηματικές διαθλάσεις: πρώτο, μέσα από την «αυτονόητη» παραδοχή ότι ο κόσμος των οπαδών, ως ένας «κόσμος χάους», συντηρεί στις τάξεις του μια κατηγορία «επικίνδυνων» ατόμων, χωρίς να εξετάζεται το υπόβαθρο της «επικινδυνότητάς» τους, τα κοινωνικά ή πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους και εντέλει χωρίς να λαμβάνεται υπόψη με ποιους όρους τα ίδια τα υποκείμενα και οι συλλογικότητες συγκροτούν και δηλώνουν την ταυτότητά τους. Δεύτερο, μέσα από την επίσης «αυτονόητη» παραδοχή ότι τα προτεινόμενα («σκληρά») μέτρα είναι τα μόνα που μπορούν να επιφέρουν απτά αποτελέσματα

---

https://www.kathimerini.gr/athletics/561707764/via-sta-gipeda-tessera-athlitika-nomoschedia-apo-to-2006-eos-simera/. Καρπετόπουλος, Α. (2022). Πώς να κρυφτείς από τα «παιδιά»; *The Karpet Show* 23/02/2022. Ανακτήθηκε, 23 Οκτωβρίου 2022, από https://www.karpetshow.gr/blog/pos-na-kryfteis-ap-ta-paidia-2.

[10] Το πολιτικό πρόβλημα των συνδέσμων οπαδών και το «άσχετο» ταξίδι Γεραπετρίτη στην UEFA (04/02/2022). *Protagon.*. Ανακτήθηκε, 23 Οκτωβρίου 2022 από https://www.protagon.gr/epikairotita/to-politiko-provlima-twn-syndesmwn-opadwn-kai-to-asxeto-taksidi-gerapetriti-stin-uefa-44342437592.

[11] Για τα παραπάνω, βλέπε ενδεικτικά, Λιβάνιος, Σ. (2022). Ούτε θέλουν, ούτε μπορούν. *Documento*, 02/03/2022. Ανακτήθηκε, 23 Οκτωβρίου 2022, από https://www.documentonews.gr/article/oyte-theloyn-oyte-mporoyn/.

όσον αφορά την αναχαίτιση του φαινομένου της βίας. Αυτή η παραδοχή, συνήθως, συνοδεύεται από μια ρητορική για την ανάγκη «εμβάθυνσης στο πρόβλημα», χωρίς όμως αυτή να μετουσιώνεται σε πρακτικές δράσεις. Σε κάθε περίπτωση, η αυστηρότητα νέων κυρώσεων ή η επικείμενη αυστηροποίηση ισχυόντων μέτρων, είτε αυτά είναι κατασταλτικά είτε προληπτικά, αντιμετωπίζεται με ενθουσιασμό. Η επιλογή τους αιτιολογείται, μάλιστα, από το γεγονός ότι η εφαρμογή τους στηρίζεται σε προηγμένες τεχνικές παρεμβάσεις (χρήση καμερών, ηλεκτρονικές κάρτες κλπ.) ή σε παρεμβάσεις γραφειοκρατικού τύπου (μητρώα οπαδών, αναδιάταξη των όρων συγκρότησης λεσχών φιλάθλων κλπ) των οποίων τα χαρακτηριστικά θεωρούνται επαρκή και με βεβαιότητα αποδοτικά. Οπτικές παρεμβάσεων που θα βασίζονται σε αναλυτικές κοινωνιολογικές, ιστορικές, ανθρωπολογικές μελέτες γύρω από το θέμα της διαμόρφωσης των σχέσεων μεταξύ μελών των οπαδικών κοινοτήτων, τις πολιτισμικές τους αναφορές, τον κόσμο των αξιών που συμμερίζονται, είναι ανύπαρκτες και ίσως να θεωρούνται περιττές. Τέλος, μια τρίτη νοηματική πτυχή αυτού του λόγου επικεντρώνει στη στερεοτυπική βεβαιότητα περί «ατολμίας» του πολιτικού συστήματος να εφαρμόσει αυστηρότατες κυρώσεις, αν και τέτοιες προβλέπονται από ισχύοντες νόμους.

3.2. Ο πολιτικός λόγος

Στην παρούσα ενότητα πραγματευόμαστε τους όρους με τους οποίους διεξάγεται ο πολιτικός διάλογος για την αντιμετώπιση του φαινομένου της «οπαδικής βίας». Συγκεκριμένα αντλούμε στοιχεία από τις συζητήσεις που έγιναν στη Βουλή ενόψει της ψήφισης του νόμου 4908/2022, μετά τη δολοφονία υποστηρικτή του Άρη στη Θεσσαλονίκη, στις αρχές του 2022. Η διαδικασία της συζήτησης εξελίχθηκε μέσα σε ένα έντονο και φορτισμένο κλίμα, ακριβώς εξαιτίας του προαναφερόμενου γεγονότος. Στη διάρκειά της διατυπώθηκαν προτάσεις, το νοηματικό περιεχόμενο των οποίων αποτυπώνει αντιλήψεις και αναπαραστάσεις για την ταυτότητα της βίας στα ελληνικά γήπεδα αλλά και έξω από αυτά, για τον τρόπο κατανόησης της αυστηρότητας των προβλεπόμενων μέτρων και της αποδοτικότητά τους. Ο λόγος των βουλευτών αποκαλύπτει, ακόμη, τις θεάσεις του πολιτικού πεδίου για την ταυτότητα των αποκαλούμενων χούλιγκανς, των «φιλάθλων» και «οπαδών», καθώς και των δημόσιων χώρων στους οποίους εξυφαίνονται οι δραστηριότητές τους (γήπεδα, σύνδεσμοι, στέκια κλπ.).

Από τις συζητήσεις ανάμεσα σε εκπροσώπους των πολιτικών κομμάτων σχετικά με τον πρόσφατο (2022) νόμο, αναδείχθηκαν δυο ερμηνευτικές τάσεις.

Η πρώτη, όπως ήδη αναφέρθηκε, υποστηρίζει σε κάθε περίπτωση την αυστηροποίηση των λαμβανόμενων μέτρων. Η συγκεκριμένη ερμηνευτική τάση δεν είναι βέβαια πρόσφατη, αλλά, όπως περιγράψαμε και παραπάνω, προβάλλεται με διαφορετικές όψεις κατά τη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας. Εννοιολογικός πυρήνας της είναι η «αυτονόητη» διάκριση «φίλαθλου» και «οπαδού» ή «χούλιγκαν», της οποίας, ωστόσο, το νοηματικό περιεχόμενο είναι ρευστό. Ο «φίλαθλος» ταυτίζεται με έναν «υγιή» αθλητισμό ο οποίος απειλείται από την παρέμβαση των «άλλων», των «επικίνδυνων οπαδών». Μάλιστα, οι «φίλαθλοι» φέρεται να τρομοκρατούνται από την επίφοβη παρουσία των «χούλιγκανς» και για αυτόν το λόγο αποφεύγουν να προσέρχονται στα γήπεδα.[12] Η

[12] Ενδεικτική είναι η άποψη του βουλευτή της ΝΔ Δ. Κούβελα, σε ανάλογη συζήτηση για ψήφιση του σχετικού νόμου το καλοκαίρι του 2021: «Πιστεύω και εγώ στο αθλητικό ιδεώδες, στις αξίες που προάγει ο αθλητισμός, για τα παιδιά μας τελικά. Νιώθω ότι κάτι αλλάζει στο αθλητικό τοπίο ειδικά με τις διατάξεις που φέρνουμε σήμερα με το παρόν σχέδιο νόμου. Πιστεύω ότι πολύ σύντομα θα μπορέσουμε ακόμη και στην επόμενη αγωνιστική περίοδο να πάμε στα

αυστηροποίηση του νομικού πλαισίου ή η επικαιροποίηση ισχυουσών αυστηρών διατάξεων εμφανίζονται ως δράσεις που θωρακίζουν την άμυνα του «υγιούς αθλητισμού» απέναντι στις «κακόβουλες» επιθέσεις ενός κόσμου ο οποίος «δεν έχει θέση στα γήπεδα». Ενδεικτικά αναφέρουμε την εφαρμογή του «ιδιώνυμου» (σε περίπτωση καταδίκης δεν υπάρχει αναστολή ή προοπτική μετατροπής της ποινής), το οποίο είχε τεθεί σε ισχύ από παλαιότερους νόμους, την αυστηρή επιτήρηση των λεσχών φιλάθλων κλπ. Ταυτόχρονα, κρίσιμη θεωρείται η παρέμβαση της τεχνολογίας προκειμένου να υποστηριχθεί ο έλεγχος και η εφαρμογή των αυστηρών διατάξεων.[13] Σύμφωνα με αυτή την πεποίθηση, η υποστήριξη της εφαρμογής των κατασταλτικών ή προληπτικών μέτρων με σύγχρονα τεχνικά μέσα μπορεί να συμβάλει στην υποχώρηση του φαινομένου, δίχως να λαμβάνονται υπόψη οι κοινωνικές, πολιτισμικές και άλλες διαστάσεις του.

Η συγκεκριμένη αναπαράσταση της οπαδικής βίας, συνήθως, εννοιολογείται με διττό τρόπο: από τη μια, αναβαθμίζεται σε άκρως επικίνδυνη μορφή βίας, η αντιμετώπιση της οποίας απαιτεί ιδιαίτερη νομική «θωράκιση» του κρατικού μηχανισμού.[14] Το ίδιο όμως δε συμβαίνει με άλλες μορφές βίας των οποίων η προβολή ως «επικίνδυνων» δεν είναι καθόλου εμφατική. Κοντολογίς, η «οπαδική» βία αποκόπτεται από άλλες μορφές βίας διάχυτες στη σύγχρονη κοινωνία και προβάλλεται ως αυτόφωτο «φυσικό» φαινόμενο. Για ποιες μορφές βίας κάνουμε λόγο; Για παράδειγμα, για τη ψυχολογική ή ακόμη και σωματική βία που προκύπτει από σχέσεις οικονομικής εξάρτησης οι οποίες πολλές φορές καταλήγουν να είναι εκβιαστικές σχέσεις σε κάποιους εργασιακούς χώρους. Για την έμφυλη βία, για τη βία στο οικογενειακό περιβάλλον, για τη βία (λεκτική, πραξεακή, βία αποκλεισμού) απέναντι στον διαφορετικό, σε αυτόν που δεν έχει ίδια χαρακτηριστικά με εμάς ή πιθανώς δεν ομιλεί τη γλώσσα μας ή απλά σε αυτόν που δε συμφωνεί με εμάς ή δεν υιοθετεί ταυτότητες και πεποιθήσεις που εμείς συμμεριζόμαστε (Κωνσταντινάκος 2022). Κατά συνέπεια, η παραπάνω αναπαράσταση, η οποία δεν εγγράφει την «αθλητική βία» σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διερεύνησης του φαινομένου της βίας ως διάχυτου φαινομένου στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, οδηγεί σε μετέωρες νοηματικά θεωρήσεις. Κανείς δεν αναρωτιέται, για

γήπεδα με τα παιδιά μας, να δούμε ένα ντέρμπι ποδοσφαίρου χωρίς φόβο». *Πρακτικά της Βουλής,* ΙΗ΄ Περίοδος, Β΄ Σύνοδος, Συνεδρίαση ΡΜΣΤ’, 17/06/2021, σ. 15161.

[13] Βλέπε ομιλία του βουλευτή του ΚΙΝΑΛ Κ. Σκανδαλίδη, σε ανάλογη συζήτηση για ψήφιση του σχετικού νόμου το καλοκαίρι του 2021: «Σχετικά με την αυστηροποίηση του θεσμικού πλαισίου των ποινών για τα αδικήματα αθλητικής βίας, επανέρχεται το γνωστό σε όλους «ιδιώνυμο», δηλαδή σε περίπτωση καταδίκης δεν υπάρχει αναστολή ή μετατροπή της ποινής, πρόβλεψη που ίσχυε και παλαιότερα και έχει καταργηθεί. Αν με ρωτήσεις ως φίλαθλο, καλά κάνετε και το φέρνετε το ιδιώνυμο και νομίζω ότι έτσι πρέπει να νιώθει καθένας που δεν μπορεί να πάει στο γήπεδο ή δεν μπορεί να πάει στον χώρο του αθλητισμού». *Πρακτικά της Βουλής* Ολομέλειας, ΙΗ΄ Περίοδος, Β΄ Σύνοδος, Συνεδρίαση ΡΜΣΤ’, 17/06/2021, σ. 15164. Ο εισηγητής του νομοσχεδίου και υφυπουργός Αθλητισμού και Πολιτισμού Λ. Αυγενάκης, επιχειρεί να υποστηρίξει τα προβλεπόμενα μέτρα για το κλείσιμο των λεσχών φιλάθλων, εστιάζοντας στη διχοτομική διάκριση ανάμεσα σε «φίλαθλο» και «χούλιγκαν», ως δυο απόλυτων μορφών εμπλεκόμενων με την ποδοσφαιρική δράση: «Είμαστε υπέρ της ύπαρξης και νόμιμης λειτουργίας λεσχών φιλάθλων. Άλλο λέσχες φιλάθλων και άλλο ομάδες χούλιγκαν, τραμπούκων ή υποψηφίων δολοφόνων. Δεν έχουν απολύτως καμία σχέση» Βλέπε, «Βουλή: Στην Ολομέλεια οι διατάξεις για την οπαδική βία – Οι θέσεις των κομμάτων», Τετάρτη 09 Μαρτίου 2022, https://www.enikos.gr/politics/vouli-stin-olomeleia-oi-diataxeis-gia-tin-opadiki-via-oi-theseis-ton-kommaton/1767946/. Σύμφωνα με την άποψη του ιδίου: «Και όλα αυτά δεν θα είχαν συμβεί αν δεν είχαμε δημιουργήσει την πλατφόρμα «ΠΕΛΟΠΑΣ» που πάνω σε αυτή έχουν χτιστεί, έχουν δομηθεί και είναι πλέον προσβάσιμα στοιχεία εξαιρετικά χρήσιμα για την Ελληνική Αστυνομία, για το Υπουργείο Εσωτερικών και το Υπουργείο Περιβάλλοντος, αλλά φυσικά και το Υπουργείο Αθλητισμού». Βλέπε, *Πρακτικά Βουλής*, ΙΗ΄ Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΞΗ΄, Δευτέρα 7 Φεβρουαρίου 2022, σ. 6521.

[14] Ο εισηγητής του νομοσχεδίου Ελ. Αυγενάκης αναφέρει μεταξύ των άλλων: «Παρέχουμε τα θεσμικά εργαλεία για την πιο αυστηρή και πιο αποτελεσματική εφαρμογή προγενέστερων ρυθμίσεων για τις λέσχες φιλάθλων, το πλαίσιο ποινών και τα διοικητικά μέτρα κατά της βίας, ώστε να θωρακιστεί το θεσμικό οπλοστάσιο απέναντι σε πράξεις οπαδικής βίας» https://www.enikos.gr/politics/vouli-stin-olomeleia-oi-diataxeis-gia-tin-opadiki-via-oi-theseis-ton-kommaton/1767946/.

παράδειγμα, αν διάφορα «ακραία» ή «χουλιγκάνικα» περιστατικά συνδέονται με μια γενικότερη αποδοχή της βίας ως μέσου επίλυσης «εκκρεμοτήτων», η οποία εντέλει εκβάλλει με «θορυβώδη» τρόπο στα γήπεδα. Αυτή η αποδοχή, ωστόσο, ευνοεί την εκδήλωση καθημερινών πρακτικών βίας σε διάφορες εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής. Από την άλλη, όπως ήδη αναλύσαμε, κυριαρχεί μια αυθαίρετη εννοιολογικά διάκριση ανάμεσα στον «φίλαθλο» και «οπαδό», έμπλεη στερεοτυπικών και προκατασκευασμένων κριτηρίων (Giulianotti 2002: 25-46). Η διάκριση αυτή δε λαμβάνει υπόψη ούτε τα κοινωνικά, πολιτισμικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων, ούτε τις αέναες διεργασίες κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων που εξυφαίνονται στους κόσμους των «φιλάθλων» ή «οπαδών» και οι οποίες καθιστούν κάθε απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησής τους εξαιρετικά δυσδιάκριτη. Για την ευκόλως διατυπωμένη παραπάνω διάκριση τόσο από τον πολιτικό όσο και από το δημοσιογραφικό λόγο, συνήθως δε μιλούν τα ίδια τα κοινωνικά υποκείμενα. Αντιθέτως, παράγει λόγο μια πλειάδα «ειδικών» που ορίζει συμπεριφορές, κώδικες, αξίες ή απαξίες τις οποίες συμμερίζονται οι ίδιοι, έχοντας τη βεβαιότητα ότι με τον ίδιο τρόπο τις προσλαμβάνουν οι «διακριτοί» κόσμοι που περιγράφουν, δηλαδή ο κόσμος των «φιλάθλων» και ο κόσμος των «οπαδών». Στο πλαίσιο ανάδειξης της «κοινά αποδεκτής» απεικόνισης του «υγιούς αθλητισμού» που αντιπροσωπεύει ο «φίλαθλος» σε αντιπαράθεση με το «σκοτεινό» αθλητισμό του «χούλιγκαν», ο οποίος «αυτονοήτως» προέρχεται από την περιοχή των οργανωμένων οπαδών, υποτιμάται ο τρόπος πρόσληψης των διαφόρων ερεθισμάτων και μηνυμάτων που αποδέχονται τα ίδια τα μέλη των οπαδικών κοινοτήτων. Ερεθίσματα και μηνύματα που εκπέμπονται από θεσμούς, όπως τα ΜΜΕ ή από παράγοντες ΠΑΕ οι οποίοι, σε κάποιες περιπτώσεις, επιχειρούν με έναν «πολεμικό» ή φανατικό λόγο να ενοποιήσουν το κοινό του σωματείου τους ή να ελκύσουν το αγωνιστικό ενδιαφέρον, κυρίως για λόγους εμπορικής επιτυχίας. Πώς ένας μεταφορικός, άρα και ευρύχωρος/ρευστός νοηματικά λόγος (Βατζλάβικ 1986: 82-96) περί «πολέμου» με τον αντίπαλο, ένας λόγος περί «αιώνιας» διαμάχης, γίνεται αντιληπτός και κατανοητός από νέους κυρίως ανθρώπους, οι οποίοι μετέχοντας σε συσσωματώσεις οπαδών προσπαθούν να διαμορφώσουν μια ατομική ταυτότητα; Μέσα από ποιο σύστημα αξιών ένας «μαχητής» οπαδός αντιλαμβάνεται τον αντίπαλο ως «εχθρό», τον οποίο θα πρέπει να αποδυναμώσει κυρίως συμβολικά αλλά και μερικές φορές με ακραίο τρόπο, όταν η αντιπαλότητα διαρκώς τροφοδοτείται; Τελικά, αυτό το σύστημα αξιών διαμορφώνεται ως αυτόφωτο μέσα στις μικροκοινωνιές των οπαδικών συλλογικοτήτων ή τα μέλη των τελευταίων δανείζονται τα παράγωγά του, τα υιοθετούν και τα ενστερνίζονται μέσα από την καθημερινή πλοκή των κοινωνικών σχέσεων ενός «φυσιολογικού» κόσμου, πέρα από τις αθλητικές δραστηριότητες; Ακόμη κι αν στο πλαίσιο του «αποδεκτού» κόσμου εξυφαίνονται βίαιες καθημερινές πρακτικές, εντούτοις, αυτές διαφεύγουν εύκολα από την προσοχή ενός δημόσιου λόγου, τόσο πρόθυμου να εκφράσει πολεμικές διακηρύξεις για την πάταξη περιπτώσεων οπαδικής βίας. Αυτές οι διακηρύξεις δεν είναι ικανές να μετατοπίσουν τον δημόσιο διάλογο σε δύσβατες αλλά αναγκαίες θεματικές περιοχές, ώστε να προσεγγίσει τα βαθύτερα αίτια εκδήλωσης του φαινομένου της βίας. Τέτοιες περιοχές μπορούν να διαφωτιστούν μέσα από την έρευνα της ιστορικότητας του φαινομένου, του πεδίου των κοινωνικών συνθηκών αλλά και του πεδίου των πολιτισμικών αναφορών ή αξιών που συμμερίζονται οι εμπλεκόμενοι. Η διερεύνηση τους αποκαλύπτει αντιλήψεις των δρώντων, αφού επιτρέπει την ανίχνευση ταυτοτικών κωδίκων με τους οποίους συγκροτούν έναν δικό τους λόγο, έναν λόγο για τον εαυτό τους, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους οργανώνουν τις πρακτικές τους.

Βέβαια, ο πολιτικός λόγος που περιστρέφεται γύρω από διχοτομικά σχήματα («φίλαθλος» / «οπαδός», «υγιής» / «νοσηρός» αθλητισμός), συγκαταλέγει στις μέριμνές του και την πρόληψη.

Ειδικότερα, εκτός από τις πρακτικές προβλέψεις πρόληψης (αστυνομικά σχέδια μετακίνησης θεατών, χρήση καμερών, συνεργασίες φορέων κλπ.), σε ένα δεύτερο επίπεδο σημειώνεται η σημασία διαδικασιών «...διαπαιδαγώγησης των φιλάθλων όλων των αθλημάτων, ούτως ώστε να εκλείψουν τελείως τα νοσηρά περιστατικά από τον αθλητισμό».[15] Παρά την καλοπροαίρετη πρόθεση, ένα τέτοιο εγχείρημα θα πρέπει να νοηματοδοτηθεί ως προς τους συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους. Και εδώ αναδύονται πολλά ερωτήματα όσον αφορά τη μορφή αυτής της διαδικασίας της οποίας οι κατευθύνσεις δεν ονοματίζονται. Με ποιόν τρόπο μια διαδικασία «διαπαιδαγώγησης» θα αποφύγει τις στερεοτυπικές αντιλήψεις και εντυπώσεις που ακολουθούν τις αναπαραστάσεις για το σύγχρονο αθλητισμό; Πρόκειται για διαδικασία η οποία θα λαμβάνει μονομερώς υπόψη μέριμνες και αξίες κατασκευασμένες «από τα πάνω», δηλαδή των σχεδιαστών της, αγνοώντας διεργασίες που εξυφαίνονται στο πεδίο των άμεσα εμπλεκόμενων υποκειμένων; Η απάντηση αυτών των ερωτημάτων είναι κρίσιμη επειδή οποιαδήποτε εγχείρημα «διαπαιδαγώγησης» δεν παράγει αποτελέσματα με αυτοματισμούς, αλλά μόνο μέσω διαδραστικών διεργασιών. Οι τελευταίες απαιτούν τη συγκρότηση και ενεργοποίηση κωδίκων επικοινωνίας τους οποίους θα αναγνωρίζουν από κοινού τα συμμετέχοντα μέρη.

Μια δεύτερη ερμηνευτική τάση που προκύπτει από τον πρόσφατο πολιτικό διάλογο για την αντιμετώπιση του φαινομένου, αντιμετωπίζει την αυστηροποίηση των μέτρων με κριτικό πνεύμα, αναπτύσσοντας μια συλλογιστική που επικεντρώνει περισσότερο στην αναζήτηση των δομικών αιτιών εκδήλωσης της. Ειδικότερα, αυτή η ερμηνευτική εκδοχή αντιτάσσεται στη «δογματική» αναγκαιότητα επιβολής αυστηρών μέτρων προτείνοντας την αναζήτηση βαθύτερων αιτιών εκδήλωσής του «στις συνθήκες του κοινωνικού περιβάλλοντος». Ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδεται στη θεώρηση ότι ο «οπαδισμός» αποτελεί τη βάση εκτόνωσης «ατομικών και κοινωνικών παρορμήσεων» και η νομοθετική διαδικασία δεν θα πρέπει να παρασυρθεί σε «αντανακλαστικές τιμωρητικές παρορμήσεις» τις οποίες προκαλούν διάφορες «ακραίες αντικοινωνικές συμπεριφορές».[16] Μια άλλη οπτική της ίδιας ερμηνευτικής τάσης αντιλαμβάνεται την κλιμακούμενη αυστηροποίηση των σχετικών μέτρων ως μορφή καταστολής που αποσκοπεί στην προστασία του επαγγελματικού χαρακτήρα του αθλητισμού τον οποίο έχουν επιβάλει επιχειρηματικά συμφέροντα. Από την πλευρά τους, οι θεατές έχουν μετατραπεί σε πελάτες των ιδιοκτητών/επιχειρηματιών των αθλητικών σωματείων. Η επιχειρηματική δραστηριότητα που αναπτύσσεται στο πλαίσιο των αθλητικών δραστηριοτήτων θεωρείται σύμφυτη με την παρουσία «οπαδικών στρατών» στις τάξεις των οποίων δρουν «φασιστικές εγκληματικές συμμορίες».[17] Μάλιστα, τονίζεται ο ρόλος της διαπλοκής μεταξύ οικονομικών παραγόντων, πολιτικών, ακόμη και «στημένων» οπαδών που εξυπηρετούν συμφέροντα των ιδιοκτητών των ομάδων τους.[18] Η

---

[15] Βλέπε, ομιλία Ελ. Αυγενάκη (υφυπουργός), *Πρακτικά Βουλής*, ΙΗ΄ Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΠΔ΄, Τετάρτη 2 Μαρτίου 2022, σ. 9061.

[16] Βλέπε, ομιλία Σ. Σακοράφας (βουλευτής Μέρα 25), *Πρακτικά Βουλής*, ΙΗ΄ Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΠΔ΄, Τετάρτη 2 Μαρτίου 2022, σ. 9052.

[17] Βλέπε, ομιλία Μ. Συντυχάκη (βουλευτής ΚΚΕ), *Πρακτικά Βουλής*, ΙΗ΄ Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΠΔ΄, Τετάρτη 2 Μαρτίου 2022, σσ. 9054-9055. Για τις ανωτέρω εισηγήσεις, βλέπε και https://vouliwatch.gr/news/article/opadiki-via-apasholise-tin-voyli, 2 Μαρτίου 2022 (Ανακτήθηκε 5/11/2022, 11.49). https://www.902.gr/eidisi/voyli/288088/m-syntyhakis-oso-den-katargeitai-o-emporeymatopoiimenos-athlitismos-i-opadiki 2/3/2022. https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20220302.pdf.

[18] Βλέπε, ομιλία Μάρκου, Κ. (βουλευτής ΣΥΡΙΖΑ). Βουλή: Στην Ολομέλεια οι διατάξεις για την οπαδική βία – Οι θέσεις των κομμάτων. *enikos.gr* 09/03/2022. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2022, από https://www.enikos.gr/politics/vouli-stin-olomeleia-oi-diataxeis-gia-tin-opadiki-via-oi-theseis-ton-kommaton/1767946/

δράση «εγκληματικών οργανώσεων» που έχουν παρεισφρήσει στις τάξεις των οργανωμένων οπαδών και η καταπολέμησή τους θεωρείται προτεραιότητα, αφού η εξάλειψή τους θα μπορούσε να περιορίσει αποφασιστικά τη δυναμική του ευρύτερου φαινομένου της βίας στους αθλητικούς χώρους.[19] Τέλος, δεν εκλείπουν οι απόψεις που εκκινούν από την αντίληψη ότι το φαινόμενο είναι «κοινωνικό» και «διαπροσωπικό» και «η αντιμετώπισή του χρειάζεται χρόνο, σχέδιο, διάλογο και βούληση με την επιστήμη μαζί, όχι μόνο με την Αστυνομία.. ,».[20]

Παρόλο που τοποθετήσεις όπως οι παραπάνω αναγνωρίζουν τον πολυσύνθετο χαρακτήρα του ζητήματος της βίας και αντιλαμβάνονται την ανάγκη ανάδειξης βαθύτερων παραγόντων που συμβάλουν στην κατανόηση του φαινομένου, ωστόσο, αδυνατούν να σχηματοποιήσουν μια ερμηνεία απαλλαγμένη από στερεοτυπικές εκδοχές. Για παράδειγμα, οι απόψεις που αποδίδουν τη βία στην εμπορευματοποιημένη και επαγγελματική μορφή του αθλητισμού, παρόλο που αναδεικνύουν ένα μέρος του προβλήματος, δυσκολεύονται να αναδείξουν μια άλλη θέασή του. Ειδικότερα, αδυνατούν να συσχετίσουν το φαινόμενο και με άλλους επιμέρους παράγοντες ώθησής του, όπως την επικράτηση άλλων μορφών βίας στην κοινωνική ζωή οι οποίες είναι αποδεκτές από μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, τις αξίες που τις στηρίζουν ή τις πολιτισμικές προσλαμβάνουσες όσων τις επικροτούν σιωπηρά ή με εμφατικό τρόπο. Αποτέλεσμα αυτής της αδυναμίας είναι οι εκφραστές τους να δυσκολεύονται να μορφοποιήσουν εναλλακτικές προτάσεις αντιμετώπισης του ζητήματος. Το ίδιο ισχύει για απόψεις που αποδίδουν μονομερώς το φαινόμενο στη διείσδυση φασιστικών ομάδων στις τάξεις των οργανωμένων οπαδών. Χωρίς να εξετάζουν τους παράγοντες εκείνους (οικονομικούς, κοινωνικούς, ιδεολογικούς, πολιτισμικούς) που πιθανώς διευκολύνουν αυτήν την προσέγγιση, αναπαριστούν τους οπαδούς ως «άβουλα όντα», τα οποία μπορούν να παρασυρθούν πολύ εύκολα από τις εν λόγω συμμορίες.

Στην ίδια κατηγορία απόψεων με τις παραπάνω, συγκαταλέγεται και εκείνη που τονίζει εμφατικά τον ενοποιητικό χαρακτήρα του αθλητισμού. Εδώ, κατασκευάζεται η αναπαράσταση ενός ιδανικού «γιορτινού αθλητισμού», ο οποίος στέκεται απέναντι σε έναν «αθλητισμό της βίας και των ακροτήτων». Ο πρώτος είναι εκείνος που συνέχει τους εμπλεκόμενους ενώ ο δεύτερος είναι εκείνος ο οποίος τους χωρίζει και «καλλιεργεί το έδαφος» της βίας.[21] Πρόκειται για τη συνηθέστερη αναπαράσταση της «φίλαθλης», «αγνής» συμπεριφοράς σε αντίθεση με μια «οπαδική» βία, που άλλοτε αποδίδεται σε ατομικά χαρακτηριστικά ικανά να μεταβάλλουν έναν «φίλαθλο» σε «βίαιο οπαδό» και άλλοτε στην υποβάθμιση ενός «πολιτιστικού περιβάλλοντος» για την οποία δεν αναφέρονται οι υπαίτιοι παράγοντες. Αποδίδεται επίσης και σε κάποιες «δυσμενείς» κοινωνικές συνθήκες για τις οποίες, συνήθως, ούτε περιγράφονται ούτε αναφέρονται οι αιτίες που τις διαμορφώνουν. Ωστόσο, η συγκεκριμένη προβολή και οι ερμηνείες που προτείνει, όπως και εκείνη

---

[19] Βλέπε ομιλία Ν. Γιαννακοπούλου (βουλευτής ΚΙΝΑΛ), *Πρακτικά της Βουλής*, ΙΗ' Περίοδος Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΞΣΤ΄, 3 Φεβρουαρίου 2022, σ. 6447.

[20] Βλέπε ομιλία Κ. Μάρκου (βουλευτής ΣΥΡΙΖΑ). *Πρακτικά της Βουλής*, ΙΗ' Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΠΖ΄, Τετάρτη 9 Μαρτίου 2022, σ.9337.

[21] Ενδεικτικά είναι όσα λέγονται από βουλευτές κομμάτων με διαφορετικές ιδεολογικές αναφορές: «Να μπορούμε να φοράμε τη φανέλα της ομάδας μας, να υποστηρίζουμε αυτό που αγαπάμε, να είναι το γήπεδο γιορτή και όχι στίβος μάχης, να πάμε στο γήπεδο χωρίς μαχαίρια, λοστούς και όπλα», Βλέπε ομιλία Έλ. Ράπτη (βουλευτής ΝΔ) *Πρακτικά της Βουλής*, ΙΗ' Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΠΖ΄, Τετάρτη 9 Μαρτίου 2022, σ.9335. «Ο Αθλητισμός είναι χαρά, είναι συμμετοχή, είναι ζωή και, εν τέλει, ενώνει και δεν χωρίζει και, κυρίως, προάγει αξίες και ιδανικά, τα οποία είναι τόσο επίκαιρα στη δύσκολη σημερινή εποχή σημερινή εποχή της κατάρρευσης όλων των αξιών». Βλέπε, Σ. Σακοράφα (βουλευτής Μέρα25). Οπαδική βία: απασχόλησε τη Βουλή η δολοφονία του 19χρονου στη Θεσσαλονίκη. *vouliwatch.gr* 02/02/2022. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2022, από https://vouliwatch.gr/news/article/opadiki-via-apasholise-tin-voyli,

που αντιλαμβάνεται ως πανάκεια την εφαρμογή αυστηρών κυρώσεων, εγκλωβίζονται νοηματικά στη διχοτομική διάκριση ανάμεσα στον «καλό» και «κακό» αθλητισμό ή στον «καλό φίλαθλο» και τον «κακό οπαδό». Αδυνατούν να συγκροτήσουν πιο σύνθετες επεξεργασίες του φαινομένου της βίας στα γήπεδα, οι οποίες θα εκκινούν από πολυποίκιλες αναλυτικές αφετηρίες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη σημασία της (οπαδικής) αντιπαλότητας, η οποία κατανοείται από τους εμπλεκόμενους μέσω νοηματικών κωδίκων δανεισμένων από ένα σύμπαν αξιών, όπως εκείνου της παραδοσιακής «ανδροπρέπειας» (Κοταρίδης και Σιδέρης 2013: 149-153). Η διαδικασία αυτή, εγγραφόμενη στο πλαίσιο της κατασκευής ταυτοτικών στοιχείων των νέων κυρίως ανδρών, μέσω του οπαδικού ρόλου που υιοθετούν, συχνά, αντιπαρατίθεται με την αναπαράσταση του «γιορτινού αθλητισμού» από την οποία απουσιάζει το συγκρουσιακό ή «πολεμικό» συμβολικό στοιχείο. Έτσι, αυτή η αναπαράσταση, όσο κι αν φαίνεται ιδανική, δε λαμβάνει υπόψη της το πώς νοηματοδοτούν τα ίδια τα υποκείμενα που συμμετέχουν ή επιθυμούν να συμμετάσχουν σε μια συσσωμάτωση οπαδών τη δική τους εμπλοκή και το ρόλο που αναλαμβάνουν όταν γίνονται μέλη της. Δε λαμβάνει υπόψη της, δηλαδή, τις πραγματικότητες μέσα στις οποίες κινούνται τα ίδια τα υποκείμενα (κοινωνικές, ταξικές, οικονομικές, πολιτισμικές), τις ερμηνευτικές κατασκευές τις οποίες οικοδομούν για ό,τι βιώνουν, όχι μόνο στο χώρο του ποδοσφαίρου αλλά και στην καθημερινή τους ζωή. Υποβαθμίζει, ακόμη, τη διαδικασία κατανόησης των «εργαλείων» (νοητικών, πολιτισμικών, ιδεολογικών) με τα οποία επιχειρούν να συγκροτήσουν την ταυτότητα τους, αλλά και τις προσλαμβάνουσες μέσω των οποίων αντιλαμβάνονται τα ερεθίσματα που δέχονται από το κοινωνικό περιβάλλον (θεσμικό ή στενό), για το πώς τους απεικονίζει. Η διαπραγμάτευση μιας ατομικής ταυτότητας μέσω της συμμετοχής σε μια συλλογική (αυτής της οπαδικής κοινότητας), δεν είναι μια αυτοματοποιημένη διαδικασία αλλά διαμεσολαβείται από σύνθετες διεργασίες. Και αυτό γιατί η αναγνώριση κοινών στοιχείων (ταυτότητα) αλλά και διακριτών που αντιπροσωπεύουν την ετερότητα (εδώ αντίπαλους οπαδούς), αποτελεί μια ρευστή ως προς το νοηματικό της περιεχόμενο διαδικασία. Απαιτεί από τους εμπλεκόμενους διαρκή διαπραγμάτευση των ταυτοποιητικών τους στοιχείων, τόσο στο εσωτερικό της κοινότητας όσο και προς τα έξω. Με βάση το σύστημα αξιών στο οποίο στηρίζονται οι διεργασίες συγκρότησης πεδίων αντιπαλότητας και με βάση τους έντονους συμβολισμούς που εκπέμπει αυτό για τη σχέση κάθε οπαδικής κοινότητας με την αντίπαλη, δηλαδή τον «άλλο», συχνά το εγχείρημα πειθάρχησης και ανταπόκρισης σε αυτές τις αξίες εκβάλλει και σε εκδήλωση ακραίων πρακτικών. Στο ποδόσφαιρο και στις σχέσεις που εξυφαίνονται σε οργανωμένες συσσωματώσεις οπαδών, η αποδοχή ενός ατόμου στις τάξεις τους δεν είναι μια χαοτική διαδικασία αλλά υπακούει σε κώδικες τους οποίους τα μέλη τους αλλά και τα υποψήφια μέλη τους μπορούν να αναγνωρίσουν και να οικειοποιηθούν. Για αυτούς η εμπλοκή με το άθλημα δεν είναι απλά μια «γιορτή» ή «χαρά» όπως αναπαρίσταται συνήθως στα ΜΜΕ ή από όσους συμμετέχουν στο δημόσιο διάλογο, αλλά μια ευκαιρία να αποδείξουν ότι αξίζουν να μετέχουν στα κοινά μιας «αντρικής» συλλογικότητας οπαδών της επιλογής τους.

Η αδυναμία προσέγγισης του φαινομένου της βίας στο ποδόσφαιρο με όρους σαν τους προηγούμενους ενισχύει την αντίληψη για την ανάγκη προσφυγής σε «άμεσες» και «δραστικές» λύσεις, όπως είναι η διαρκώς και μεγαλύτερη αυστηροποίηση των προβλεπόμενων μέτρων για την αντιμετώπισή του.[22] Ο δημόσιος διάλογος συνήθως εξαντλείται στο κατά πόσο εφαρμόστηκαν ή

[22] Σε σχετική συζήτηση στη Βουλή τον Ιούνιο του 2021, ο βουλευτής του ΚΙΝΑΛ Κ. Σκανδαλίδης, αναφέρει μεταξύ των άλλων: «Αν με ρωτήσεις ως φίλαθλο, καλά κάνετε και το φέρνετε το ιδιώνυμο και νομίζω ότι έτσι πρέπει να νιώθει καθένας που δεν μπορεί να πάει στο γήπεδο ή δεν μπορεί να πάει στον χώρο του αθλητισμού». *Πρακτικά της Βουλής*, ΙΗ' Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΡΜΣΤ' - 17 Ιουνίου 2021, σ. 15164.

όχι τέτοιου τύπου μέτρα, αναζητά υπεύθυνους για τη μη αυστηρή εφαρμογή τους, επινοεί τεχνικές δυνατότητες υποστήριξης της υλοποίησής τους και απορρίπτει ως περιττή κάθε απόπειρα ανίχνευσης του ζητήματος μέσα από μια διαφορετική θέαση. Ακόμη και οι θεωρήσεις που αντιλαμβάνονται την αυστηρότητα των μέτρων ως μη αναγκαία, ενώ εκκινούν από δόκιμες κατανοήσεις του φαινομένου, εντούτοις δυσκολεύονται να διατυπώσουν μια σαφή εννοιολογικά πρόταση. Η δυσκολία αυτή ενισχύεται από την υιοθέτηση της αναπαράστασης δυο διακριτών κόσμων, των «φιλάθλων» και των «οπαδών» / «χούλιγκανς», που νοηματοδοτούνται μέσω στερεοτυπικών οριοθετήσεων, με τον έναν να θεωρείται «ιδανικός» και τον άλλο, στην καλύτερη περίπτωση, να χρήζει «εκπαίδευσης».[23] Η αποδοχή αυτής της αναπαράστασης δε λαμβάνει υπόψη τις «κοινές περιοχές» προσλαμβανουσών αυτών των κόσμων, τις πιθανές κοινές πολιτισμικές αναφορές ή αξίες που συμμερίζονται τα μέλη τους, οι οποίες εν τέλει καθιστούν τις αναφερόμενες οριοθετήσεις δυσδιάκριτες.

Κοντολογίς, για το θέμα της βίας στον χώρο των οπαδών, οι ερμηνείες διαφέρουν. Προτείνονται «αυστηρότατες» ή «δημοκρατικότερες» λύσεις, αλλά με όρους τους οποίους κατανοεί ένας κόσμος έξω από τον κόσμο αναφοράς, δηλαδή τα μέλη των κοινοτήτων. Ως λύσεις προτείνονται εκείνες τις οποίες αντιλαμβάνονται ως τέτοιες όσοι έχουν τη δυνατότητα να εκφέρουν δημόσιο λόγο για τη βία και όχι όσοι θεωρούνται άμεσα εμπλεκόμενοι.

Αντί επιλόγου

Από την πραγμάτευση του ζητήματος για το πως κατανοούν οι παραγωγοί του δημόσιου λόγου τι είναι βία στον αθλητισμό και ειδικότερα στο ποδόσφαιρο, καθώς και για το πώς αντιλαμβάνονται τη μορφή των μέτρων που εξαγγέλλονται προκειμένου να αντιμετωπιστεί, ανακύπτουν διάφορα ερωτήματα: με ποιους όρους καθιερώνονται οι κοινωνικές αντιλήψεις που αποδέχονται τη λήψη αυστηρότατων μέτρων για την καταστολή του φαινομένου; Η αναπαράσταση της «απειλητικής» βίας των οπαδών απορρέει από την αξιολόγηση ενός ευρύτερου πλέγματος κοινωνικών, πολιτισμικών, ιδεολογικών παραμέτρων ή κατασκευάζει εγγενή βίαια χαρακτηριστικά που αφορούν το ποδόσφαιρο και τις συλλογικότητες οπαδών που δραστηριοποιούνται γύρω από αυτό; Ποιες αξίες επικυρώνουν συμβολικά τη συμπεριφορά των «οπαδών», όταν επιχειρούν, πιθανώς και με ακραίο τρόπο, να απαξιώσουν τον αντίπαλο, δηλαδή τον «άλλο»; Πρόκειται άραγε για αξίες οι οποίες εφευρίσκονται σε μια περίκλειστη κοινότητα που θυμίζει στρατωνισμό ή αντλούνται από ένα ανοικτό, «κοινά αποδεκτό» ιδεολογικό/πολιτισμικό πεδίο; Μέσα από αυτό το πεδίο δεν αναγορεύεται ως θέσφατο, για κάθε κοινωνική δραστηριότητα, η διάκριση με βάση την «αξία» του ανταγωνισμού ή οι συμβολικού τύπου ιεραρχήσεις ανάμεσα σε «επιτυχημένους» και «αποτυχημένους» (η οποία ισχύει εν πολλοίς στις αθλητικές αναμετρήσεις); Με ποιον τρόπο προσλαμβάνουν αυτές τις «αξίες» οι εμπλεκόμενοι;

Η προβολή που κυριαρχεί τόσο στα ΜΜΕ όσο και στον ευρύτερο θεσμικό δημόσιο λόγο εστιάζει περισσότερο στην ανάγκη μιας κλιμακούμενης αυστηροποίησης των όσων μέτρων εφαρμόζονται, η οποία σε κάποιες περιπτώσεις γίνεται αντιληπτή ως η «μοναδική λύση» του

[23] Με αφορμή το θάνατο του Α.Κ. στη Θεσσαλονίκη, σε σχετική συζήτηση στη Βουλή, η βουλευτής του Μερα25, Σ. Σακοράφα, ανέφερε: «έχουμε την υποχρέωση, όλοι εμείς εκτός από τα ειλικρινή μας συλλυπητήρια, να δουλέψουμε προς αυτή την κατεύθυνση της εκπαίδευσης των νέων μας, ούτως ώστε να εξαλείψουμε όλα αυτά τα φαινόμενα από το χώρο του αθλητισμού και όχι μόνο». Βλέπε, Οπαδική βία: απασχόλησε τη Βουλή η δολοφονία του 19χρονου στη Θεσσαλονίκη. *vouliwatch.gr* 02/02/2022. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2022, από https://vouliwatch.gr/news/article/opadiki-via-apasholise-tin-voyli

προβλήματος. Μάλιστα, σε μερίδα του τύπου ή των ηλεκτρονικών μέσων διαβάζουμε αρκετές φορές ότι για να λυθεί το πρόβλημα «μια δια παντός» θα πρέπει να εφαρμοστούν σκληρές κυρώσεις, όπως συνήθως περιγράφονται, αφού «οι οργανωμένοι, ευτυχώς όχι όλοι, έχουν μεγάλη εμπειρία και γνωρίζουν καλά την τεχνογνωσία σε πόλεμο με το κράτος» (Κοντονής 2022). Η αναπαράσταση που θέλει τα απολύτως κατασταλτικά μέτρα και την εφαρμογή τους να οδηγούν στην «απόλυτη εξάλειψη» της βίας συμπληρώνεται, αρκετά συχνά, και από απόψεις που προτείνουν λύσεις βασιζόμενες σε «μη αμφισβητήσιμα» για την αποδοτικότητά τους τεχνικά προϊόντα (τοποθέτηση καμερών κλπ.). Στον αντίποδα, η κοινωνική διάσταση του φαινομένου της βίας είτε απλά δηλώνεται με ρητορικό ύφος είτε αγνοείται (Γεωργούλας 2013: 214-215). Παλαιότερα εκτυλίσσονταν ανάλογες συζητήσεις για τη χρησιμότητα μέτρων που δεν «αξιοποιούσαν» την τεχνολογία, όπως η χρήση αστυνομικών σκύλων κατά τη διάρκεια επεισοδίων κλπ.[24] Η εν λόγω αναπαράσταση οικοδομεί σταδιακά μια ανάλογη αντίληψη περί της ωφελιμότητας «εξοντωτικών» μέτρων, η οποία, παρόλο που για κάποιες κοινωνικές ομάδες μπορεί να είναι εύληπτη και ίσως ελκυστική, ωστόσο το νοηματικό της περιεχόμενο είναι μετέωρο. Για να απαντήσουμε στο ερώτημα γιατί είναι μετέωρο, θα πρέπει προσεγγίσουμε δυο ζητήματα:

Το πρώτο ζήτημα συνδέεται με την αβάσιμη κριτική άποψη που διατυπωνόταν, κυρίως στο παρελθόν, για τη «φύση» του ποδοσφαίρου, όταν κατά τη διάρκεια διεξαγωγής ποδοσφαιρικών αγώνων εκδηλώνονταν κάποια επεισόδια (αυτό ίσχυε περισσότερο τα προηγούμενα χρόνια, όταν αντίπαλες συλλογικότητες οργανωμένων και μη οπαδών συνυπήρχαν εντός των αγωνιστικών χώρων). Η στοιχειοθέτηση αυτής της άποψης άλλοτε στηριζόταν στην εντύπωση ότι το ποδόσφαιρο έλκυε κοινωνικά στρώματα «επιρρεπή» στη βία (Ελίας και Ντάνινγκ, 1998: 307-312, 323-324, 326-330), άλλοτε στην απεικόνιση της δυναμικής έως «επιθετικής» φύσης του αθλήματος, η οποία θα μπορούσε να ωθήσει και κάποιους από τους θεατές να συμπεριφέρονται με βίαιο τρόπο κλπ. (Κοταρίδης 2005: 12, 17; Ντάνινγκ 1998: 292, 306). Επιπλέον, στον βαθμό που το γήπεδο φιλοξενεί χιλιάδες ανθρώπους, θεωρείται χώρος ο οποίος αυξάνει τον βαθμό επικινδυνότητας κάποιων πράξεων (Κοταρίδης 2005: 31-32).Με αφορμή, λοιπόν, την εκδήλωση επεισοδίων, συχνά μερίδα των εκφραστών του δημόσιου λόγου εμφάνιζε τους χώρους διεξαγωγής του αθλήματος ως εστίες παραγωγής ακόμη και σκληρής βίας. Αυτή δε η αντίληψη αποτυπωνόταν ενίοτε και σε σχετικές νομολογίες.[25]

Η συγκεκριμένη αναπαράσταση, εξελισσόμενη στη διαχρονία, διαμορφώνει μια αντίληψη ρευστή όσον αφορά το περιεχόμενό της αλλά αρκετά ισχυρή όσον αφορά την αποδοχή της, σύμφωνα με την οποία στο ποδόσφαιρο μπορούν να ευδοκιμούν ακόμη και επικίνδυνες μορφές βίας. Σχηματικά, αυτές οι μορφές βίας συνήθως αποκαλούνται «οπαδική βία» ή «βία των χούλιγκανς», αφού οι φορείς της συνήθως εμφανίζεται να προέρχονται από το χώρο των

[24] Για την αρνητική θέση του Πανελλήνιου Συνδέσμου Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών σε σχέση με το συγκεκριμένο ζήτημα, κατά το εναρκτήριο έτος του επαγγελματικού ποδοσφαίρου στην Ελλάδα (1979-1980), βλέπε, Τσούμας Α. και Μ. Χουμεριανός (2017), σσ. 196-197. Για το ίδιο θέμα, εφημερίδα , Ο *ποδοσφαιριστής*, φ. 1, Δεκέμβριος 1979, σ. 3).

[25] Για παράδειγμα, το «χρονικό» και «χωρικό» κριτήριο ως προς το χαρακτηρισμό μιας πράξης ως αξιόποινης εμφανίζεται και σε σχετικό νόμο του 1986, αφού ορίζεται ως τέτοια όταν έχει τελεστεί σε αθλητικούς χώρους ή και μακριά από αυτούς, ενόψει όμως της διεξαγωγής μιας αναμέτρησης ή μετά από την πραγματοποίηση της. Ενδεικτικό, επίσης, παράδειγμα αποτελεί η κατοχή αντικειμένων που μπορούν να προκαλέσουν σωματικές βλάβες, η οποία θεωρείται τιμωρητέα στην περίπτωση που ανακαλύπτεται σε αθλητικούς χώρους και όχι σε άλλες εγκαταστάσεις. Κοντολογίς, η επικύρωση των διατάξεών του συγκεκριμένου νόμου επιδιώκει την εφαρμογή αυστηρών ποινών για αδικήματα με κριτήριο κυρίως το χώρο τέλεσής τους και όχι την ίδια την πράξη. Βλέπε, Νόμος 1646/1986, άρθρα 2β, ΙΕ΄.

οργανωμένων κοινοτήτων οπαδών.[26] Ο κοινός εννοιολογικός πυρήνας των παραπάνω όρων εμπεριέχει μια προ-κατασκευασμένη αρνητική θέαση των εν λόγω κοινοτήτων, τα μέλη των οποίων συνδέονται με μια κουλτούρα βίας.

Η προβολή αυτής της αντίληψης εξυπηρετεί ίσως την εύκολη ερμηνεία, η οποία μπορεί να οριοθετήσει τους «κακούς» από τους «καλούς» με τρόπο ευδιάκριτο και εύληπτο. Ωστόσο, παραβλέπει μια σειρά παραγόντων οι οποίοι αναδεικνύουν την κοινωνική διάσταση του ποδοσφαίρου. Από τη μια, η αναπαράσταση της ποδοσφαιρικής δραστηριότητας ως κοινωνικής δραστηριότητας συνδεδεμένης με την παραγωγή βίαιων συμπεριφορών, αγνοεί το γεγονός ότι ο παιγνιώδης, απρόβλεπτος και δυναμικός χαρακτήρας του ποδοσφαίρου επιτρέπει κατά τη διάρκεια μιας αναμέτρησης, να εκφράζονται με πολύ πιο εκδηλωτικό τρόπο συναισθήματα και εντυπώσεις. Αυτό συμβαίνει σε αντίθεση με άλλους δημόσιους χώρους στους οποίους κυριαρχούν στερεοτυπικές πειθαρχίες και αυστηρότερα πρωτόκολλα συμπεριφορών (Πατσαντάρας 2022; Choumerianos & Kiprianos 2020: 31-47). Η συγκεκριμένη συνθήκη, σε καμιά περίπτωση, δε διαμορφώνεται από μια «επιθετική φύση» του αθλήματος, ούτε ταυτίζεται με μια βέβαιη προοπτική παραγωγής βίαιων συμπεριφορών από την πλευρά των θεατών. Από την άλλη, η προβολή της συγκεκριμένης αντίληψης υποτιμά το γεγονός ότι, για ιστορικούς λόγους, το ποδόσφαιρο έλκυσε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα με διαφορετικά χαρακτηριστικά, διαμόρφωσε ποικίλες κοινωνικές σχέσεις, ρόλους και διακυβεύματα. Εδώ, μπορεί να αναφερθεί η σημασία των διεργασιών παραγωγής κοινωνικών ταυτοτήτων που εξυφαίνονται διαρκώς στο χώρο των φίλαθλων κοινοτήτων, οργανωμένων ή μη.[27] Οι εκφραστές της συγκεκριμένης αντίληψης επιχειρούν να προσεγγίσουν τα περιστατικά βίας στα ποδοσφαιρικά γήπεδα αποκομμένα από ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, αποκομμένα από ευρύτερες κοινωνικές αξίες ή απαξίες και πολιτισμικές αναφορές, τις οποίες συμμερίζεται σημαντικό μέρος της κοινωνίας. Ενδεικτικά θα μπορούσε να υποστηρίξουμε ότι, η ταπείνωση, η συμβολική απαξίωση του «άλλου», του διαφορετικού ή αυτού που δε συμφωνεί με εμάς, δεν αποτελεί αποκλειστικό εφεύρημα των κοινοτήτων οπαδών, αλλά είναι μια αναφορά αποδεκτή από σημαντική μερίδα των κοινωνικών μελών. Και όταν επιδιώξουν κάποιοι να απαξιώσουν σε ένα γήπεδο τον διαφορετικό- στην προκειμένη περίπτωση τον αντίπαλο οπαδό- ακόμη και με ακραίο τρόπο, στο δημόσιο λόγο αυτό εμφανίζεται ως «απαράδεκτο», ως μη κατανοητό. Οι εκφραστές του παραβλέπουν ότι παρόμοιες συμπεριφορές συναντώνται και πιθανώς γίνονται αποδεκτές σε διάφορες εκφάνσεις της καθημερινότητάς, που δε σχετίζονται με τον αθλητισμό. Και σε αυτό το σημείο είναι δόκιμο να έχουμε υπόψη μας ότι οι παραστάσεις κάθε πλευράς για το «ίδιο» και το «ξένο», το «άλλο», για το «αποδεκτό» ή «μη αποδεκτό», τροφοδοτούν τις αντίστοιχες παραστάσεις της άλλης. Όταν δηλαδή,

---

[26] Το φαινόμενο του λεγόμενου χουλιγκανισμού έχει μελετηθεί εδώ και δεκαετίες μέσα από κοινές αλλά και διαφορετικές οπτικές (ιδεολογικές, πολιτικές, μεθοδολογικές κλπ). (Για μια συνοπτική ανίχνευση των θεωριών του «οπαδισμού», βλέπε: Κοταρίδης, Ν. (επιμ.2005). *Φίλαθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις (1974-2003)*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο – ΟΠΑΠ, σσ. 9-25, Ντάνινγκ, Ε., Μέρφυ Π. και Γουίλιαμς Τζ. (1998). Η βία των θεατών στους ποδοσφαιρικούς αγώνες: μια κοινωνιολογική ερμηνεία. Στο, Ελίας, Ν. και Ντάνινγκ Ε. (επιμ.), *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*, Αθήνα: Δρομέας, σσ. 318-323, Williams, J. (2013). «Είμαστε παράξενοι-και το ξέρουμε». Αθλητικός οπαδισμός τον 21° αιώνα. Στο, *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης επιμ.). Αθήνα: Πλέθρον, σσ. 65-68.

[27] Για μια ειδικότερη προσέγγιση της σημασία του αθλητισμού όσον αφορά την ένταξη ανθρώπων με ειδικές ανάγκες και την εξάλειψη στερεοτυπικών φραγμών, βλέπε, Kamberidou, I., Bonias, A., & Patsantaras, N. (2019). Sport as a means of inclusion and integration for "those of us with disabilities". *European Journal of Physical Education and Sport Science, 5(12),* 99-128. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2022, από https://www.researchgate.net/publication/336252907_SPORT_AS_A_MEANS_OF_INCLUSION_AND_INTEGRATION_FOR_THOSE_OF_US_WITH_DISABILITIES.

με το δημόσιο λόγο που εκφέρεται και με τα θεσμικά μέτρα που λαμβάνονται πείθονται κάποιοι «οργανωμένοι» ότι τους αρμόζει η αυστηρότητα, τότε έχουμε πολλές πιθανότητες να αποδεχθούν, να ενστερνιστούν, να υιοθετήσουν τον ρόλο του «κακού». Ρόλο τον οποίο συνήθως προκατασκευάζουμε, χωρίς να εξετάζουμε τους βαθύτερους παράγοντες που προετοιμάζουν το σκηνικό μέσα στο οποίο θα εξελιχθεί το «έργο» της βίας. Επίσης, παραβλέπουμε το γεγονός ότι όσοι στοχοποιούνται από τα αυστηρά μέτρα δεν προσλαμβάνουν τη δυναμική των όποιων κυρώσεων με τον τρόπο με τον οποίο την προσλαμβάνουν οι εμπνευστές τους. Και ενώ με βάση τις δικές τους προσλαμβάνουσες οι νομοθέτες αντιλαμβάνονται τις σημάνσεις των αυστηρών κυρώσεων για περιπτώσεις επεισοδίων ως αποτρεπτική απαξία (πχ. ποινή φυλάκισης), μπορεί οι αποδέκτες τους να προσλάβουν την ίδια κύρωση και την πράξη που την προκαλεί ως αξία, με αποτέλεσμα την αποδοχή του ρόλου τους ως παραγωγών βίαιων πρακτικών. Για παράδειγμα, η υπεράσπιση του «δίκαιου» της ομάδας τους με «κάθε τρόπο» τους καθιστά «ήρωες», ενώ η ποινή γίνεται αντιληπτή ως «θυσία», άρα ως μια αξία που πιθανώς συμμερίζεται σημαντικό μέρος των οπαδικών κοινοτήτων. Με βάση αυτή τη συλλογιστική, ένα υπό κύρωση μέλος μια οπαδικής συλλογικότητας, όχι μόνο δεν περιθωριοποιείται στο εσωτερικό της αλλά μπορεί να αναδειχθεί σε εμβληματική φιγούρα εξαιτίας των όσων υπέστη για να υπερασπίσει τα «δίκαια» της ομάδας του.

Ωστόσο, για όσους ενστερνίζονται την προαναφερόμενη αντίληψη, αυτά τα περιστατικά που συμβαίνουν στα ποδοσφαιρικά γήπεδα[28] γίνονται κατανοητά ως «έκτακτα» και «παροδικά», τα οποία δε συγκαταλέγονται στη «φυσιολογική» ζωή και που ως τέτοια θα αντιμετωπιστούν μέσα από τη λήψη επίσης έκτακτων μέτρων. Η συγκεκριμένη οπτική του φαινομένου παραβλέπει το γεγονός ότι τα επεισόδια, κυρίως σε ποδοσφαιρικούς χώρους, δεν υπήρξαν «έκτακτα» και «παροδικά» στη διαχρονία. Τέτοιας μορφής επεισόδια συνέβαιναν και σε περιόδους τις οποίες σήμερα τις μνημονεύουμε ως «ρομαντικές», «αγνές», «αμόλυντες από το μικρόβιο της βίας», στο πλαίσιο μιας γενικής ισχύουσας τάσης να εξωραΐζουμε τον «παλιό καλό καιρό», όπως συνήθως αποκαλούμε με νοσταλγία το παρελθόν της ατομικής ή συλλογικής ζωής. Εξάλλου, την εποχή που δεν υπάρχει πια, μπορεί να τη νοσταλγεί κανείς είτε την έχει ζήσει είτε όχι. Και μέσα από τη νοσταλγική αναπαράστασή της, η οποία δε στηρίζεται πάντα σε πραγματικά δεδομένα, να προσπαθεί να ερμηνεύσει και να περιγράψει τη δική του εποχή και όσα βιώνει σε αυτή, να προσπαθεί να αναδείξει τα αρνητικά ή θετικά στοιχεία του παρόντος βίου του (Κυπριανός και Χουμεριανός 2009: 222-223). Η κατανόηση του φαινομένου ως «έκτακτου» και «παροδικού» στερεοποιεί την πεποίθηση ότι η λήψη και υλοποίηση αυστηρών κυρώσεων μπορεί να συμβάλει στην αποδοτική αναχαίτισή του. Μάλιστα, η εφαρμογή της σκληρής κύρωσης σχηματίζει μερικές φορές την εντύπωση στους υποστηρικτές της ότι επιτέλεσαν το καθήκον τους και κατά συνέπεια τους απαλλάσσει από την ευθύνη μιας ενδελεχούς αναζήτησης βαθύτερων παραγόντων που θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν τους λόγους εκδήλωσης βίαιων πρακτικών, όχι μόνο στο ποδόσφαιρο, αλλά και σε άλλα επίπεδα της κοινωνικής ζωής.

Και σε αυτό το σημείο είναι δόκιμο να αναφερθούμε στο δεύτερο ζήτημα. Ο δημόσιος διάλογος για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την αντιμετώπιση του φαινομένου, δεν εγγράφεται σε έναν ευρύτερο προβληματισμό για το ζήτημα της βίας ως διάχυτου κοινωνικού φαινομένου, της βίας ως μέσου διευθέτησης ατομικών και συλλογικών εκκρεμοτήτων. Αντιθέτως, η συζήτηση για τη βία στον αθλητισμό είναι αποσπασματική, κατανοεί τις πτυχές του φαινομένου ως μια παροδική

[28] Εδώ δεν αναφερόμαστε σε βία δικτύων έξω-αθλητικών συμφερόντων τα οποία είναι πιθανό να βρίσκουν κάλυμμα ή καταφύγιο στο χώρο του ποδοσφαίρου προκειμένου να δραστηριοποιηθούν για δικούς τους σκοπούς.

ανισορροπία που αφορά για παράδειγμα έναν αγώνα ποδοσφαίρου, μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο, κατά τα άλλα, οι ανθρώπινες σχέσεις εξελίσσονται χωρίς την παρέμβαση διαφόρων μορφών βίας. Η αναφορά σε επεισόδια στους ποδοσφαιρικούς αγώνες αποσυνδέεται από μορφές καθημερινής βίας και από τις «αξίες» που τις νομιμοποιούν. Αυτές οι καθημερινές μορφές βίας (βλέπε παραπάνω) υποβαθμίζονται, δε συζητιούνται (εκτός από κάποια περιστατικά που προσελκύουν ενδιαφέρον εμπορικά), ενώ σε κάποιες περιπτώσεις εμφανίζονται ως «φυσιολογικές».

Συμπερασματικά, ο δημόσιος λόγος που αναπτύσσεται σχετικά με τη βία στον αθλητισμό και ειδικότερα στο ελληνικό ποδόσφαιρο, συνήθως, έχει συγκυριακό χαρακτήρα και αυτοπεριορίζεται θεματικά από την ανάγκη άμεσης λήψης μέτρων με αφορμή την εκδήλωση κάποιων περιστατικών. Θα πρέπει να ενσωματωθεί σε ένα ευρύχωρο εγχείρημα κατανόησης του φαινομένου το οποίο θα στηρίζεται στην ενδελεχή εξέταση δομικών αιτιών που υπερβαίνουν τα περιορισμένα πλαίσια της αθλητικής δραστηριότητας. Οι αιτίες αυτές θα πρέπει να αναζητηθούν, μεταξύ των άλλων, και σε πολιτισμικές αναφορές και κοινωνικές αξίες τις οποίες καθημερινά αποδεχόμαστε και θεωρούμε απολύτως «φυσιολογικές». Άλλωστε, οι όποιες αντιπαραθέσεις ανάμεσα σε οπαδούς δε συμβαίνουν σε κάποια κλειστή πολιτισμική σφαίρα, αλλά σχετίζονται με την ευρύτερη κοινωνία, αποτελούν μέρος της κοινωνικής ζωής και της δημόσιας σφαίρας. Αντίθετα, όταν ο συγκεκριμένος δημόσιος διάλογος δεν εγγράφεται στο προαναφερόμενο εγχείρημα, τότε, είναι αποκομμένος από ισχύουσες κοινωνικές πραγματικότητες και κοινωνικές διεργασίες, είναι δηλαδή μετέωρος.

Βιβλιογραφία

Armstrong, G. (1998). *Football Hooligans: Knowing the Score*. Oxford/New York: Berg.

Βατζλάβικ, Π. (1986). *Η γλώσσα της αλλαγής. Στοιχεία θεραπευτικής Επικοινωνίας*. Αθήνα: Κέδρος.

Γεωργούλας, Σ. (2013). Πέρα από την «εγκληματογένεση». Προς μια κριτική κοινωνιολογική θεωρία για την παρέκκλιση και τον κοινωνικό έλεγχο του σύγχρονου ποδοσφαίρου. Στο, Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σελ. 221-234). Αθήνα: Πλέθρον.

Ελίας, Ν. και Ντάνινγκ, Ε. (επιμ. 1998). *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*. Αθήνα: Δρομέας.

Ζαϊμάκης, Γ. (2018). Νεολαία συλλογική μνήμη και οπαδισμός στην Ελλάδα την περίοδο της Μεταπολίτευσης. Στο, Κ. Κατσάπης (επιμ.), *Οι Απείθαρχοι: Κείμενα για την Ιστορία της Νεανικής Αναίδειας τη μεταπολεμική περίοδο* (σελ. 39-72). Αθήνα: Οκτώ.

Ζαϊμάκης, Γ. (2022). Οπαδική βία: ο ρόλος της πολιτείας και των παραγόντων. GRTIMES 01/02/2022. Ανακτήθηκε 27/12/2022, από https://www.grtimes.gr/ellada/opadiki-via-o-rolos-tis-politeias-kai-ton?fbclid=IwAR3xi7FSXCU8tyve4ra4RC9_NYJG0ypW2riYrKVxAgF0c3FkiWBuJX320YE

Choumerianos, M. & Kiprianos, P. (2020). *Constructing identities in football*. Berlin: L. Academic Publishing.

Giulianotti, R. (2002), Supporters, Followers, Fans and Flaneurs. *Journal of Sport & Social Issues*, 26(1), 25-46.

Giulianotti, R., Bonney, N. & M. Herworth (1994), *Football, violence and social identity*. London: Routledge.

Καλτσώνης, Δ. (2008). Βία στα γήπεδα, οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατία. Στο *Πράξη και Λόγος του Ποινικού Λικαίου*, 785-792.

Kamberidou, I., Bonias, A., & Patsantaras, N. (2019). Sport as a means of inclusion and integration for "those of us with disabilities". *European Jouma/ of Physical Education and Sport Science, 5(12),* 99-128. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2022, από https://www.researchgate.net/publication/336252907_SPORT_AS_A_MEANS_OF_INCLUSION_AND_INTEGRATION_FOR_THOSE_OF_US_WITH_DISABILITIES.

Καπισίνσκι, Ρ. (2002). *Ο πόλεμος του ποδοσφαίρου.* Αθήνα: Μεταίχμιο.

Καρπετόπουλος, Α. (2022). Πώς να κρυφτείς από τα «παιδιά»; *The Karpet Show* 23/02/2022. Ανακτήθηκε, 23 Οκτωβρίου 2022, από https://www.karpetshow.gr/blog/pos-na-kryfteis-ap-ta-paidia-2.

Κοντονής, Γ. (2022). Σωστά τα μέτρα κατά της βίας αρκεί να εφαρμοστούν... paraskinio.gr 28/02/2022. Ανακτήθηκε 12 Δεκεμβρίου 2022, από https://www.paraskhnio.gr/2022/02/28/sosta-ta-metra-kata-tis-vias-arkei-na-efarmostoun/.

Κοταρίδης, Ν. (επιμ.) (2005). *Φίλαθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις (197-1-2003).* Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο - ΟΠΑΠ.

Κοταρίδης, Ν, και Σιδέρης, Ν. (2013). Το παιχνίδι και ο φανατισμός της κερκίδας. Στο, Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας (σελ.* 143-160). Αθήνα: Πλέθρον.

Κουκούλάς, Κ. (2022). Βία στα γήπεδα: τέσσερα αθλητικά νομοσχέδια από το 2006 μέχρι σήμερα. *Η Καθημερινή,* 08/02/2022. Ανακτήθηκε 29/Οκτωβρίου/2022, από https://www.kathimerini.gr/athletics/561707764/via-sta-gipeda-tessera-athlitika-nomoschedia-apo-to-2006-eos-simera/.

Κυπριανός, Π. και Χουμεριανός, Μ. (2009). *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών.* Αθήνα: Διόνικος.

Κωνσταντινάκος, Π. (2022), Κοινωνιογράφημα μορφών βίας, efsyn.gr 04/11/2022. Ανακτήθηκε, 05/11/2022, από https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/365796 koinoniografima-morfon-bias (Ανακτήθηκε, 5/11/2022, 10.47).

Κωνσταντινάκος, Π. (2022), Οπαδική βία-Νέα μέτρα: «Το πρόβλημα δεν λύνεται με την καταστολή» GRTIMES 22/02/2022. Ανακτήθηκε, 27/12/2022, από https://www.grtimes.gr/ellada/opadiki-via-nea-metra-to-provlima-de-lynetai.

Λιβάνιος, Σ. (2022). Ούτε θέλουν, ούτε μπορούν. Documento, 02/03/2022. Ανακτήθηκε, 23 Οκτωβρίου 2022, από https://www.documentonews.gr/article/oyte-theloyn-oyte-mporoyn/.

Kossakowski, R. (2015). Where are the hooligans? Dimensions of football fandom in Poland. *International Review for the Sociology of Sport* 52 (6), 693-711.

MaKapOB, ПТО. (2012). *CnapmaK VS IfCKA. BemiKoe npomueocmoxHue,* MocKBa: ЗКСМО.

Mastrogiannakis, D. (2016). “Punishing and Monitoring the Greek Football Fans: Civil Liberties at Stake?” . In, Anastassia Tsoukala, Peter T.M. Coenen, Geoff Pearson, *Legal Responses to Football “Hooliganism” in Europe,* ASSER PRESS by Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Ντάνινγκ, Ε. (1998). Κοινωνικός δεσμός και βία στον αθλητισμό. Ελίας, Ν. και Ντάνινγκ Ε. (επιμ.) (1998), *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού.* Αθήνα: Δρομέας.

Ντάνινγκ, Ε., Μέρφυ, Π., Γουίλιαμς, Τζ. (1998). Η βία των θεατών στους ποδοσφαιρικούς αγώνες: μια κοινωνιολογική ερμηνεία. Στο Ν. Ελίας και Ε. Ντάνινγκ (επιμ.) *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του αθλητισμού* (σελ. 313-337). Αθήνα: Δρομέας.

Παπαγεωργίου, Δ. *(1998). Μια «άλλη» Κυριακή*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Τσουκαλά Α. (2013). Περί «επικινδυνότητας» της οπαδικής βίας. Πολιτικά παιχνίδια εξουσίας σε Ιταλία και Ελλάδα. Στο, Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σελ. 202-220). Αθήνα: Πλέθρον.

Πατσαντάρας, Ν. (2022). *Η βία στον σύγχρονο αθλητισμό, alfavita.gr* (συνέντευξη 23/03/2022). Ανακτήθηκε 16 Δεκεμβρίου 2022, από https://www.alfavita.gr/koinonia/374155_i-bia-ston-syghrono-athlitismo.

Τσούμας, Θ. (2023). Η Ποδοσφαιρική Οπαδική Βία στον Ημερήσιο Τύπο (1920-2020). Στο, *Άθληση και Κοινωνία*, ειδικό τεύχος στο πλαίσιο του 30ου Διεθνούς Συνεδρίου Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του ΤΕΦΑΑ/ΔΠΘ, Μάιος 2022 (υπό δημοσίευση).

Τσούμας, Θ. και Χουμεριανός, Μ. (2017). *Επαγγελματισμός και συνδικαλισμός στο ποδόσφαιρο (1975-1982)*. Πάτρα: Opportuna.

Τσουραμάνης, Χ. (1988). *Η συμπεριφορά των hooligans.* Αθήνα: Σάκκουλας.

Williams, J. (2013). «Είμαστε παράξενοι-και το ξέρουμε». Αθλητικός οπαδισμός τον 21° αιώνα. Στο, *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (Γ. Ζαϊμάκης καιΝ. Κοταρίδης επιμ.). Αθήνα: Πλέθρον, σσ. 65-68).

Έντυπες εφημερίδες

Ο *ποδοσφαιριστής*, φ. 1, Δεκέμβριος 1979.

Σύνδεσμοι

https://gga.gov.gr/anexarthtes-arxes/epitroph-epaggelmatikou-athlitismou

https://www.protagon.gr/epikairotita/to-politiko-provlima-twn-syndesmwn-opadwn-kai-to-asxeto-taksidi-gerapetriti-stin-uefa-44342437592

https://www.kathimerini.gr/athletics/561707764/via-sta-gipeda-tessera-athlitika-nomoschedia-apo-to-2006-eos-simera/

https://www.in.gr/2022/02/09/greece/dolofonia-alki-aytoi-einai-oi-xouligkan-pou-emplekontai-stin-en-psyxro-ektelesi-tou-19xronou/

https://www.documentonews.gr/article/oyte-theloyn-oyte-mporoyn/

https://www.enikos.gr/politics/vouli-stin-olomeleia-oi-diataxeis-gia-tin-opadiki-via-oi-theseis-ton-kommaton/1767946/

https://vouliwatch.gr/news/article/opadiki-via-apasholise-tin-voyli,

https://www.902.gr/eidisi/voyli/288088/m-syntyhakis-oso-den-katargeitai-o-emporeymatopoiimenos-athlitismos-i-opadiki 2/3/2022

https://www.in.gr/2022/02/ll/politics/opadiki-via-epikairi-eperotisi-tou-syriza-sti-vouli/

https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikes-Epitropes/Synedriaseis?met_id=6bclc430-a96c-493d-a8fe-ae4d009b47c8.

https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20220302.pdfhttps://www.karpetshow.gr/blog/pos-na-kryfteis-ap-ta-paidia-2.

Νόμοι/Διατάξεις

Άρθρο 77 του νόμου 2725/1999.

Νόμος 4908/2022 - ΦΕΚ τεύχος Α 52/11.03.2022.

Άρθρο 2β του νόμου 1646/1986.

Άρθρο ΙΕ' του νόμου 1646/1986.

Ψηφίσματα/Συστάσεις

Σύσταση Ε.Ε. C 131/03.05.1996 και *ψήφισμα* 97/C 193/01

Συζητήσεις στη Βουλή

Πρακτικά της Βουλής, ΙΗ' Περίοδος, Β' Σύνοδος, Συνεδρίαση ΡΜΣΤ’, 17/06/2021.

Πρακτικά Βουλής, ΙΗ' Περίοδος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΞΗ', Δευτέρα 7 Φεβρουάριου 2022

Πρακτικά Βουλής, ΙΗ' Περίοδος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΠΔ', Τετάρτη 2 Μαρτίου 2022.

Πρακτικά της Βουλής, ΙΗ’ Περίοδος Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΞΣΤ', 3 Φεβρουάριού 2022.

Πρακτικά της Βουλής, ΙΗ’ Περίοδος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΠΖ', Τετάρτη 9 Μαρτίου 2022.

EXERCISE & SOCIETY
JOURNAL OF SPORTS SCIENCE
Volume 72, Issue 2 (2023) 46-69 • Special Issue on Football
http://ojs.staff.duth.gr/ojs/index.php/ExSoc

Social perceptions of the management and control of 'Football fan violence'

Manolis Choumerianos
Assistant Professor, Panteion University, Department of Sociology

ABSTRACT
This study deals with the prevalent social perceptions and representations of violent incidents in football grounds as well as of the measures taken to prevent them. The arguments of the study are supported both by secondary sources and research findings that include: a) the views voiced by part of the sports press regarding the stricter enforcement of repressive measures and b) the parliamentary debate over the latest relevant bill (2022). The key working hypothesis focuses on the fact that, according to the dominant public discourse, stricter and stricter measures need to be taken. This perspective lends support to the view that stricter repressive measures may "eliminate sports violence". The participants usually designate violent incidents as "exceptional", "transient" episodes that occur at the margins of "normal" life. In this context, the implementation of tighter sanctions is perceived as capable of eliminating "fan violence". The study concludes that the public debate on violence should not be restrict itself in the taking of immediate measures to combat a "unexpected", "threatening" phenomenon. Rather, it should focus on the exploration of the deeper social, cultural, economic factors and the dominant value system that contribute to the production of violence and its resilience in multiple manifestations of social life.

Key words: "fan violence", perceptions, representations, sanctions, prevention, fan communities, identity.

Corresponding address: Manolis Choumerianos
Panteion University of Social and Political Sciences, Department of Sociology
136, Syngrou Av.
Athens 176 71
E-mail: mhoumer@yahoo.com